

Галина Гаврилович

ВЕЧІРНІЙ АВТОБУС

Рівне - 2008

ББК 84(4Укр)6
Г 124
УДК 821.161.2

**Авторка висловлює щирю вдячність усім,
хто доклав зусиль, аби ця збірка побачила світ:**

*голові Заріченської районної ради **Віталію Саричу**,
начальнику відділу культури Заріченської РДА **Людмилі Прохорович**,
начальнику фінансового відділу Заріченської РДА **Наталії Прокопчук**,
колективу редакції газети “Полісся” та своїй сім’ї.
Особлива подяка за допомогу **Роману Демчуку та Павлу Дубінцю.***

Гаврилович Г.

Г 124 Вечірній автобус. – Рівне: Волинські обереги, 2008. – 98 с.
ISBN 978-966-416-141-8.

Любов до батьківських порогів, до рідного поліського краю, до коханого, легка елегійна зажура за тим, що відбуло і вже ніколи не повернеться, – такі основні тематичні й емоційні домінанти творів, що увійшли до цієї збірки.

ББК 84(4Укр)6

ISBN 978-966-416-141-8

© Гаврилович Галина, 2008

© «Волинські обереги», 2008

ЦІЛЮЩЕ ДЖЕРЕЛО ГАЛИНИ ГАВРИЛОВИЧ

Із надр земних вибилось джерельце і жебонить-переливається жвавим ручаєм, відзеркаливши в собі високу небесну синь, вбираючи цілющу силу від коріння і стебла пахучого берегового різнотрав'я, хлюпоче чистими струментами, аби дарувати життєдайну благодать усьому довколишньому світу.

Отак і поезія Галини Гаврилович – струменить світлим джерелом, зродженим вразливою душею авторки, глибинами самобутньої ментальності краян-поліщуків. Звідси потужне, подеколи болісне, відчуття нерозривної приналежності до життя милого серцю Полісся, до села, де народилась, де отримала найважливіші знання про добро і зло, усвідомила справжню ціну любові і печалі. Тому і вірші її імпонують читачу природною невимушеністю, “справжністю” почуттів, без підтягувань до складних теоретичних еталонів, хитромудрих “ізмів”, які покликані тлумачити сучасний літературний процес. Але чи думається про них, коли прагнеться щиро і просто звернутися до земляків, простих трудівників, далеких від літературного снобізму, аби небайдуже і відверто поговорити з ними про їхні тривоги і проблеми, зворушити зачерствілі серця теплим словом, додати віри і сили у сподіванні щастя.

Вірші авторки привертають увагу народнопісенною мелодикою, традиційною для народної творчості образною системою. Близькі кожному з нас мотиви її лірики: кохання, родинні стосунки, залюбленість у барвисту і щедру довколишню природу, патріотичні усвідомлення. Чітка ясність думки, виразна окресленість поетичного малюнку роблять рядки її поезії переконливими, повчально афористичними:

Тепер сама кажу своєму сину:
– В чужім вогні душі не обпали.
Лише в своїм краю, моя дитино,
Споконвіків щасливі ми були.

Набуває цікавих стилевих особливостей проза Г. Гаврилович, заглиблена у духовно-соціальні пласти сільського буття. З болісною іронією змальовує авторка в новелі “Неділя в селі” вихідний у поліському, вважай, українському селі, жителі якого з-поміж розваг вихідного дня мають базарювання, пліткування, розпивання міцних напоїв, а для культурного дозвілля – горлання п’яних пісень. Серед проблем, які хвилюють авторку, спивання села – найактуальніша, підказана об’єктивною дійсністю. Про це йдеться у новелах “Побачення”, “Коляда для мами”, “Маму шкода”. Твори сповнені співчуття, народної мудрості та моралі, запам’ятовуються цікавими художніми знахідками, як-от: власні поминки баби Гашки, крила горбатої баби Стешки тощо.

Лейтмотивом творчого доробку Галини Гаврилович стало прагнення зробити цей світ, село кращим, досконалішим, стати для читача справді ковтком цілющого напою для духовного та морального зцілення.

**Неоніла Диб’як,
член НСПУ, м. Рівне**

Я віч-на-віч із самотою.
Гульвіса-вітер за вікном,
Немов сміється наді мною:
– Частуй, подруженько, вином.
Накрій на стіл не для годиться,
Світлицю в радість прибори.
Така шляхетна молодиця
Й такі самотні вечори.
Ну, що у відповідь сказати?
Чим глузування зупинить?
Я ладна цілий вік чекати
Одну-єдину щастя мить.
Я ладна всіх богів молити,
Хай віддадуть мені моє.
Самотність можна пережити,
Якщо ти десь на світі є...

Нап'юсь з твоїх слідів води,
Мов опечу цілунком губи.
Під знаком віщої біди
Ми народилися, мій любий.
Скуштую з рук твоїх жалю,
Немов навпіл розкраю душу.
Я цілий вік тебе люблю
І самотою жити мушу.
Зашлю вдогін тобі дощу.
А він неначе збожеволів.
Лишайся, будь! Я так прошу –
Не обминай моєї долі.

МАТЕРІ

Матусю, голубко, не треба
Збирати до серця жалі,
Поглянь, як волошками небо
Всміхається рідній землі.
Не треба, рідненька, тужити,
Що коси сплела сивина,
Не легко журавці прожити,
Коли зостається одна.
Не легко, матусю, я знаю,
Пораду давати в біді.
Багрянцями осінь згоряє
І літа спливли молоді.
Та дітям, ріднесенька, треба,
Щоб матінка поряд була –
Як пісня, як сонце, як небо
Довіку між нами жила.

Жінка з сумними очима –
Долі скупої вина.
Ниточка болю незрима,
Схожа на осінь весна.
Йде по житті, поспішає.
Чи хто чекає її?
Яблуньки цвіт опадає,
Струшують спів солов'ї.
Крихітку щастя в дарунок,
Боже Всевишній, подай.
Тільки сльоза, мов цілунок,
Губи – затрачений рай...
Долі скупої провина
Сіру самотність пряде.
Жінка з сумними очима
Десь поруч тебе іде.

*Моїм землякам-бродничанам,
які мешкають далеко від рідного села*

Моя росо, моя калино,
Свята зажуру до небес.
Моя прабатьківська родино,
І роде славний наш увесь.
Чимало нас по білім світі
Шляхи-дороги розвели.
Щеміло серденько щомиті,
Коли в розлуці ми були.
І снівся щебет солов'їний,
Ранкові мальви за вікном.
Душа, мов древня руїна,
Вінчалась сизим полином.
Й ота розлучниця-чужина
Була нестерпніше біди.
Моя росо, моя калино,
В яких світах твої сліди?
Які бусли чи журавлята,
Святі зірниці із небес
Дарують зустріч нашій хаті,
Зберуть до гурту рід увесь...

Ти знаєш, коханий, знаєш,
Словом гірким, бува, дошкуляєш.
Бува, спересердя стривожити душу,
А я посміхнусь і пробачити мушу.

Буває у свято частенько плачу,
І зарікаюсь, що знов не пробачу.
Буває клянешся і ти до скону,
Що завтра назавжди підеш із дому.

Буває часом берешся сварити,
Що борщ для тебе не вмію зварити,
Що коле очі моя помада
І що лиш робота мені відрада.

Отим допікаєш, оцим дошкуляєш,
Чому ж від себе не відпускаєш?
Кажеш, як квітне дикая рожа,
На квітку ту я буваю схожа.

Таку ось дику мене кохаєш,
Тому від себе не відпускаєш.
А як відпустиш, борони Боже,
Жити без тебе серце не зможе.

Пусткою батьківська хата,
Вишня гірчить за вікном,
Бувало, зберемось на свято –
Тісно стає за столом.

Мама рихтує наїдки,
Духмяно пишається хліб.
– Ви пригощайтеся, дітки, –
Радощів сльози, мов біб.

Батько смакує чарчину:
– Ох, і прокляте зело!
Ну, повітаймося, сину,
Щоб не востаннє було...

Світ захитався від болю,
Чорні хрести, рушники.
Горе з бідною ткали недолю
Аж у чотири руки.

Пусткою дивиться хата.
Пісний обід на столі.
Батька не стало і брата,
Мати колише жалі.

Білим снігом зима, білим снігом зима
По слідах твоїх наворожила.
Все сміялась дарма, все сміялась дарма –
Я тебе назавжди відлюбила.

Білим інеєм сад, білим інеєм сад,
Наче спогад повитий туманом.
І п'янить снігопад, і п'янить снігопад,
Мов весною солодким дурманом.

Білим спалахом день, білим спалахом день
Догорить на самім небокраю.
Й солов'їних пісень, й солов'їних пісень
Я зимою уже не чекаю.

Білим снігом зима, білим снігом зима
Знову душу мою полонила.
І не вірю сама, і не вірю сама,
Що тебе назавжди відлюбила.

Маленький столик у кав'ярні,
Там вогник свічечки погас.
– Всі сподівання твої марні, –
Шептав мені насмішник час,
– Тепер нічим не освятиться
Чекання в прихистку надій,
Твоя шалена таємниця
І незбагненність твоїх мрій.
А я тому не мала віри,
Хоч вогник свічечки погас,
Чекала навіть у зневірі,
І поруч бачила лиш Вас.

Притомились роки у чеканні,
Розбрелись надії по світах.
Лише чути в сизому смерканні
Юності далекий квилить птах.

Де, повідай, на яких стежинах
Полишились днини золоті,
Квітували пишно так жоржини,
А тепер уже вони не ті.

Ми були щасливі і кохані
І губили тим хвилинам лік.
Відбуло, розвіялось в тумані,
З плином часу вередливих рік.

Лише роки стомлені в чеканні,
Десь блукає щастя по світах.
Та ще чути в сивому смерканні
Юності далекий квилить птах.

Здичавіле серце у зневірі,
Збайдужілі очі в метушні.
Люди ще? А чи вже звірі
У своїй буденності страшні?
Все гребем до власної барлоги,
Розгубивши радість і пісні.
В суєті від того корчить ноги
І мережить сірість наші дні.
Ми такі смішні в оцій подобі,
Все заходим за чиюсь межу.
Живучи у заздрості й жадобі,
Навіть душу маємо чужу.
І такі оцим усі ми грішні,
І такі далекі, не свої.
А для кого ж квітнуть рясно вишні?
А кому ж співають солов'ї?
Схаменіємось, люди, схаменіємось.
Хай почуте слово заболить.
У своїй зневірі пригорніємось –
Бо життя – єдина і коротка мить.

СУЄТА

Живем весь час, як на вулкані:
Учора стрес, сьогодні – знов.
Розвівши кривду на обмані,
Усяк говорить про любов.
Брехня нам розум каламутить,
Весь світ новації трясуть.
Чи хоч кого оте засмутить,
Що суєта – то наша суть?
Гасають ціни, мов скажені,
Бо все купують, продають,
І мідяки в широкій жмені
За зраду душу не печуть.
Шугає правда гнаним звіром.
А вслід летить: “Лови! Ату!”
Хоч крихта простої довіри
На землю проситься святу.
Живем весь час, як на вулкані,
І до смаку таке буття.
Ще й божеволієм в дурмані:
“Невже гряде кінець життя?”

Казала доля до журби:
“Ой нам, сестро, тепла якби
Та позолоти в сиві коси,
Гірчать від сліз ранкові роси.
З тобою в парі разом ми
Блукаєм все поміж людьми.
У кожній хаті часті гості,
Болять в прокльонах мої кості.
Мов винуватця на суді,
Вчуваюсь в будь-якій біді.
Чи ж так судилось цілий вік.
Згубила дням негожим лік”, –
Журилась доля до журби,
“Втомились люди від злоби.
Колись було усе весілля,
Тепер одне цвинтарне зілля.
Вже облітає його цвіт.
Якби то ніжності у світ
Та крихту радості на втіху,
Та на здоров'я жменьку сміху,” –
Казала доля до журби:
“Якби, сестро моя, якби...”

З діда-прадіда мій родовід
У поліським зеленім краю.
Тут дитинства малесенький брід,
Тут зустріла я юність свою.
І в яких не блукала світах –
Шанувала святий оберіг.
А душа, мов розкрилений птах,
Поверталась на отчий поріг.
І хоч як не сугужно було –
Боронила свої почуття.
Постаріло від праці село,
Посивіло і власне життя.
Часом щось заболить, загірчить,
(Пошукати б де легші хліби?)
Посоромлюсь за слабкості мить,
Не пуцу до серденька злоби.
Бо без тебе як зможу, село?
Відшукаю на зраду де сил?
Чи душа, як прокляте зело,
Відречеться від рідних могил?
Аж зайдеться-затузиться світ,
І навіщо ті прикрі жалі?
З діда-прадіда мій родовід
На лелечій поліській землі.

На сто доріг заляте – “мушу”,
За сто віків не відмолю.
Вже оголила осінь грушу.
Мій день із смутку і жалю.
Мій день, мов сизе надвечір’я,
Напився кривди із струмка.
Любов зосталась чи повір’я?
Чи слово з давнього рядка...
Оте гірке, заляте “мушу”
Немов на тризні ворони.
Врятуй коханням мою душу,
Мене для мене поверни.

ВЕЧІРНІЙ АВТОБУС

Вечірній автобус курсує по долі.
Осінь зупинка, а далі – зима.
Зазнала розлуки і втоми доволі.
Вечірній автобус – я в ньому сама.

Розбіглись дороги по цілому світу,
Для мене зосталась єдина-одна.
Проїхала швидко по теплому літу,
Полишився дощик на шибках вікна.

Вечірній автобус курсує по долі,
Його пасажирка, як осінь, сумна.
Зазнала розлуки і втоми доволі,
А долею стала – дорога одна.

– Я не прощаюсь, – літо шепоче.
– Я не прощаюсь, – вітер лоскоче.
Ніч-чарівниця ніжно голубить.
– Я не прощаюсь, – голос твій будить.

– Ти вже щаслива? – ранок питає.
– Ти вже щаслива... – печаль облігає.
Ноги цілують посріблені роси.
– Ти вже щаслива? – метелик на коси.

– Хай все вдається! – день посміхнувся.
– Хай все вдається! – час повернувся.
Сонячний дощик радо мандрує.
– Хай все вдається! – веселка жартує.

– Я повернувся, – вечір надворі.
– Хай все вдається, – підморгують зорі.
Щастя дитинно:
– Я залишаюсь.
Чую твій голос:
– Я не прощаюсь...

МОЛИТВА

Вбережи мене, Боже, спізнати покуту
За протрачені роки, гріховні уста.
Не дай випить печалі солону отруту,
Коли саваном старість покриє літа.
Вбережи мене, Боже, спізнитися жити,
Освятиться надія хай ім'ям Твоїм.
Дай сили творити, дай радість любити,
Дай долі щасливої дітям моїм.
Вбережи мене, Боже, самотньою бути,
Дай рідному дому затишку й тепла.
Не треба печалі, не треба покути,
Коли ще душа моя не одцвіла.

Я Вас на вулиці зустріла,
Ви посміхнулися мені.
І я відчула ніби крила,
Й душа виспіває пісні.
Один лиш погляд небайдужий –
І небо проліском цвіте.
Я так зраділа Вами, друже,
Та Ви не знаєте про те...

ВЕРЕСНЕВИЙ СПОГАД

Ти пам'ятаєш яблука в саду
У вересні спадали в тихі роси.
А чи поріс той спогад в лободу,
А чи дурманить солодко ще й досі?
Всміхався місяць-ясен із гори.
Пливла земля щаслива під ногами.
Вже стільки літ від дивної пори,
Вже стільки літ розлуки поміж нами.
Ти все казав: “У вересні прийду”.
Вже й відсміялось літо за плечима.
Із тихим зойком яблука в саду
Спадають, наче давня провина...

Не залишай мене одну
На цій стривоженій планеті,
Мов пташку ранену у злеті,
Мов ту обірвану струну.
Не залишай мене одну.
Не сполохни мою сльозу,
На ній покояться печалі,
Мов сонце у небесній далі,
Мов блискавиці у грозу.
Не сполохни мою сльозу.
Не докоряй мені, прошу –
На вік достатньо покаяння.
Мов те сирітське безталання,
Мов камінь, я його ношу, –
Не докоряй мені, – прошу.
Не відлюби мене, – молю.
На цьому трепетному слові
Хай освятиться все в любові,
Мов те причастя її п'ю. –
Не відлюби мене, – молю.

СПОГАД ДИТИНСТВА

*Донечці Любі та
її подрузі Катерині*

Кружляло сонце зраночку в танку,
Вмивався березень в заплавах.
“Весна, мов дівка у вінку”, –
Все гомоніли дідусі на лавах.
А я така – ну зовсім ще мала,
Ще дні мої чіплялись за пороги,
У коси вітер заплела,
Стою, співаю край дороги.
Сусідські грають поруч дітлахи,
Бабуня напува теличку Лису.
Гасає час на radoщах верхи,
Аж раптом хтось: “Гайда до лісу!”
І навпростець бігом до “Замлина”,
А там у “Гвізд” лягла дорога.
Навкруг незвично, таїна,
Але вперед прошкують ноги.
Уже й втомились трішки від ходи,
Та не стиха веселий гомін,
У березняк ведуть сліди –
Немов живий той давній спомин.
Немовби досі чую смак
Хмільного соку молодого,
Що виграв у кадубках
В промінні сонця весняного.
Гай-гай, коли ж оте було?
Вже скільки років відшуміло...
Постукав березень в село
Шляхетним парубком несміло.
І донечка моя мала
(Ще тут усі її пороги),
У коси вітер заплела,
Стоїть, співає край дороги.

МАТЕРІ

Достигло, мамо, знову жито,
Блищать на сонечку серпи.
Немало років пережито...
Так, наче в'яжеш їх в снопи.

Були і щедрі, і щасливі,
Були, що ледве понесеш...
Було всього на твоїй ниві,
Війна по ній пройшлася теж.

Не раз стерня колола ноги,
Торкалась тіла і душі.
Йшли радість й горе на пороги,
В дворі сивіли спориші.

Дивлюся, рідна, в твої очі,
А в них така свята печаль.
І довгі дні, й холодні ночі.
А в них – небесна синя даль.

Достигло, мамо, твоє жито.
Засіймо ж ниву восени.
Нам тільки б зиму пережити
І дочекатися б весни.

Окрайчик хліба, що в руках дитяти,
Промінчик сонця в ранішній імлі –
Ще змалечку навчала мене мати –
Дорожчі інших скарбів на землі.

І де не будеш, у яких місцинах, –
А світ лежить на сто шляхів-доріг, –
Найтяжчою провиною в провинах
Забутий буде батьківський поріг.

В осінню мряку чи весняну повінь
Шануй усе, що в серці проросло.
Старий лелека поспіша на сповідь
В одне-єдине на весь світ село.

Оці луги, болітечка, узлісся
І ніжний спалах калинових віт,
Усе, що звем замрійливо – Полісся,
Ти не розмінюй на чужинський цвіт.

Тепер сама кажу своєму сину:
“В чужім вогні душі не обпали.
Лише в своїм краю, моя дитино,
Споконвіків щасливі ми були”.

Кажуть люди – все ще буде,
Долю марно не кляни,
А печаль – то тиха згуба.
Все ще буде – пом'яни.
За снігами стане літо,
Заспівають солов'ї,
Будеш ласкою зігріта, –
Ще які літа твої.
Посміхнуся, закиваю,
Вже чекаю відколи.
Кажуть люди, і я знаю:
Все ще буде. А коли?..

Відболіла душа, відболіла
І забулась у млосному сні.
А печаль десь глибоко осіла,
Причаїлась на самому дні.

Відлетіли літа, відлетіли.
Їх шукати в якій стороні?
Всі дороги давно побіліли
І слідів не полишили, ні.

Відлюбила, давно відлюбила
Не вернеться той цвіт по весні.
Своє щастя сама розгубила,
Тому й сумно сьогодні мені.

Осінній дощ танцює на асфальті,
Як гості у весільній перезві,
А вітер свище, виграє на альті, –
За свата головного нині він.

Кружляє листя у танку шаленім,
Береза ж коси гордо розкида.
Вона усіх своїх сусідів кленів,
Як наречена білим платтям зачіпа.

Танцює дощ на сірому асфальті,
Як навіжений у весільному хмелю.
Чого в житті ми без надії варті?
Тому ще сподіваюсь і люблю.

Хочу бути тобі дружиною
На всіх перехрестях єдиною.
І вдень, і вночі жаданою,
До щему в душі коханою.
Щоб від щастя – у небо пташкою,
Щоб ділитися ношею тяжкою.
Щоби піснею стати дзвінкою,
Щоб себе відчувати – ЖІНКОЮ!

Надійдуть дні – мене не стане,
В скорботі стихнуть небеса.
Підбитим птахом ранок кане,
І загірчить в траві роса.

Не стане радощів і болю,
Скупа сльоза не забринить,
Тож пошаную свою долю,
За щастя жити і любити.

Караюсь журбою, караюсь сльозою
І осені сірим дощем.
Простягую руки до неба з розпуки,
На серці таврований щем.

Хоч тяжка година, не зігнеться спина
В шанобі до чорного зла.
І дні були гірші,
Та лишились вірші,
А з ними вогонь – не зола.

Не зачала й крихти зла,
Образи в серце не впустила,
Це ж доля щастя відняла,
А я на сполохи не біла.
Лише коли притихла ніч,
Сльозою мука затремтіла,
Тоді відчула дивну річ –
Душа знялась і відлетіла.

ЖУРАВЛИНА ПІСНЯ

У рідному березовому краї,
Де я зросла в обіймах доброти,
Журавликів у вирій виряджаю,
Щоб і мене зумів хтось провести.
Щоб пригадать у ті хвилини:
І вирій цей, і теплоту, й любов,
І щоб почута пісня журавлина
Мене у юність повертала знов.

На перехрестях злости – душу розп'яли,
Полили брудом, щедро посолили,
Ще й зашморгом сердешну затигли
І думали, що так її убили.
Десь плакав дощ. Затихли солов'ї.
Горіли свічі. Тризна – гомоніла.
Так поминали праведно її,
Що ще від того – більше заніміла.
І так до краю, ревно, розійшлись,
Вже так усі припудрили слова,
Що болем обізвалась синя вись:
“Помилуйте, вона ж іще жива!”

Погаснув день осінній за вікном,
Його змінив на чатах вечір.
Я спогади накрию тихим сном,
Мов кожушком холодні плечі.

Нехай спочинуть трішечки вони,
Стомилися тривожить мою душу.
Усе пливуть, мов по воді човни,
А я стрічать на березі їх мушу.

Відпускаю тебе на волю,
Відпускаю тебе назавжди.
В закапелки глухого болю
Обернуться твої сліди.

Білим птахом душа відмає
І відлунням озветься вись.
Буде все, а тебе немає,
Хоч я знаю, що був колись.

Десь зависне вгорі павутинка,
Може, літо, а може, – журба.
І надія – моя соломинка,
І розлука – не ворожба.

Осягнути не можна долю,
Краю щастя ножем біди.
Відпускаю тебе на волю,
Відпускаю тебе назавжди.

Сьогодні я така щаслива!
Усім літам напереріз.
А за вікном осіння злива
Танцює в прихистку беріз,
І посміхається дорога
Одна-єдина край села,
Бо до мого вона порога
Тебе нарешті привела.
Здається, юність галаслива
Знімає іній з пишних кіс.
Сьогодні я така щаслива,
Що не соромлюсь навіть сліз.

РОЗДУМИ НА ЗУПИНЦІ

Іронія долі – дорожня зупинка.
Тягнулась до волі маленька Галинка.
Манили у далі стежки, перехрестя,
Вінчались печалі жалобним нашестям.
Літа пролітали, у буднях мужніла.
Сади відцвітали, душа не старіла.
Проблеми, турботи – не подолати,
Уже почали і по батькові звати.
Весни мережить сивим туманом,
Не перекраєш долю обманом.
Чим провинилась хвилина невтїшна?
Чи небо гнівилось, чи я небезгрішна?
Чатує дорога, ховає печалі,
Ось так від порога у синії далі
Все рветься до волі найменша кровинка.
Іронія долі – дорожня зупинка.

У долі краду світлі дні,
У вузлики ховаю щастя,
Десь на самісінькому дні,
Чи відшукати згодом вдасться?
В пучечок зустрічі в'яжу
І щемких спогадів перлини,
В разку намиста бережу,
Не розгубивши ні краплини.
У долі краду світлі дні,
На паперті жебрачу щастя.
Шукаю в терпкому вині
Кохання чистого причастя.

Все тече і все міняється,
Ні до чого тут жалі.
В сорок літ лиш починається
Новий ранок на землі.

Над житами пеленою
Тепле літо шелестить.
Ой, дарма, що сивиною
Вбрала коси чорна мить.

Все затреться, зафарбується
В колір радощів й добра.
Зла самотність хай турбується,
Що пройшла її пора.

Доля щедро усміхається:
Дні, які ж бо золоті!
В сорок літ лиш починається
Все хороше у житті.

А я без тебе – паросток без світла,
Земля, що спрагла без ковтка води.
Ти глянув – і душа моя розквітла,
Весною так квітують від тепла сади.

Без тебе я – то небо без блакиті,
Осіння мить без крику журавлів.
З тобою люблю, мов волошкам в житі,
І жоден день від цього не зболів.

Глумливо ніч сміялась наді мною –
Твій образ в пам'яті воскрес.
Недоля йшла разом з журбою
І зорі падали з небес.

Хотіла вбхід я горе перейти,
Та не знайшла такого броду.
Я зводила байдужості мости,
А їх несло, мов талу воду.
Моя душа звивалась у вогні,
Її немов на диби брали.
А так хотілось радості мені,
А так хотілось, щоб мене кохали.

Душа була, мов дичка груша.
Слова такі безжалісно терпкі.
І день від того – сіра туша,
Наврович лише спогади гіркі.
За ними болем обізвався вечір,
Тепер уже від долі не втечеш.
І роки – давні, непотрібні речі,
Мов на горище, мовчки понесеш.

ЗАМЕТІЛЬ

Сама краю себе.
Нестерпний такий біль.
Сердито хмуриє небо –
Гуляє заметіль.
І холод тисне руки,
І пуста на душі.
Відкорчать риму муки –
Народяться вірші.
За ними покаєння
В передчутті грози.
Без мук нема кохання,
Без гіркоти – сльози.
Гнівиться тяжко небо,
Ятрує рану сіль.
Втікаю геть від себе,
Втікаю в заметіль.

Синім птахом вечір надворі
Обіймає дрімоту крилом.
В тихім сяйві шепочуться зорі,
Над принишклим від втоми селом.
В сивих вербах сховалася річка,
На отавах блукає роса.
Осінь-мрійниця й зваблива нічка
Бавлять сном чарівним небеса.

Зачепилось сонце за долоні,
Виграє веселкою в очах.
Хоч давно вже побіліли скроні –
Свій лиш зараз починаю шлях.

Тільки зараз сходяться стежини,
Що блукали десь по манівцях.
Ой, кололи шпичками ожини,
Та цвіли волошки по житах.

Гарцювали роки – прудкі коні,
Усмішка бриніла на вустах,
Все ловила щастя у долоні,
А воно шугало, наче птах.

Підросли діти-соколята,
Їх вела бабуся по казках.
Вдома мама – справжнє свято,
А в свята – сльозинки на очах.

Все життя, немовби на пероні,
І святий неспокій у очах –
Хай мережить іній вперто скроні,
Свій лиш зараз починаю шлях.

МАМУ ШКОДА...

Мама знову була п'яна. Згорнувшись клубочком, вона спала на старенькому засмальцьованому дивані. Під головою замість подушки – невеликий клунок з дитячих речей. Розкуйовджене волосся закривало, колись лагідні, сірі очі. Які ж вони тепер у мами? Вітя старався пригадати і ніяк не міг. Бо, замість кольору, в думках спливала лише п'яна пелена.

Заплакала маленька Іринка. Певно, їсти хоче. І що їй дати? Хліба в хаті нема. Молоко вранці вітчим відніс молочареві – воно ж гроші коштує. А що з того? Однак, коли через декілька днів їх заплатять, – проп'є всі до копійчки.

Ох, цей вітчим! Вітя не любить його. Якби не він, можливо, і мама не пила б стільки. Вітчим злий, як щось не так, відразу кулаки в хід пускає, бо дужий-предужий. Такий і вбити може...

Шкода маму. Іринку теж шкода. Що ж його придумати, чим її нагодувати?

Дворічна Іринка помалу причалапала до брата.

– Хоцу гам.

– Диви, що у мене є. – Вітя швиденько всунув їй до рук велосипедний дзвінок, котрий знайшов недавно на горіщі. Дзінь-дзілінь...

І коли буде літо? Хлопець знову поринув у роздуми. Влітку добре. У садку повно вишень, яблук. Потрібно все сапати на городі, в полі – то й мама буде менше пити. А ще можна буде збирати ягоди і гриби. Заготівельників їздить, ой, як багато. Ті гроші вітчим уже не забере. Його тоді просто не буде, бо знову повіється десь на заробітки, і в хаті стане спокійніше. Мама добра. Вона не б'є, не лається. Вона в нього розумна! Вітя знає, що мама школу на відмінно закінчила, а потім ще далі вчилася і працювала колись. Чому ж так зараз? Чому мама п'є?

Диван зарипів, мама спросоння засміялася і перевернулася на інший бік. Сестричка відкинула у бік дзвінок, смикнула Вітю за рукав: “Гам хоцу!”

І що його робити? Взяв малу за руку. Вийшли на вулицю. Поглянув на хату сусідки баби Гальки. Сьогодні вона пече

хліб. Про це ще вчора ввечері казала. А хліб у баби завжди смачний, пахучий, з рум'яною шкоринкою. Певно, вона не знає, що мама спить дома. Піду запитаю, чи не заходила вона, бува, до них. А баба Галька хитра, все одразу і сама зрозуміє.

Десятирічний Вітько, зітхнувши, тихенько відчинив сусідську хвіртку...

НЕДІЛЯ В СЕЛІ

Ледве розплющивши очі, село полегшено зітхає: “Слава Богу, діждалися – нарешті неділенька свята. Тепер можна й перепочити від трудів праведних”. Десь у вчорашньому дні полишилися і косовиця, і городні клопоти, і втомлена спина за глеком-другим чорниць у лісі. То все було вчора, а сьогодні найбільше свято – неділя. Мерщій заправляються печі, рихтується сніданок, пораються свині. “Хвіть-хвіть”, – виспіває хворостинка вдогін череді. Хороше як, любо. Душа радіє – не натішиться.

Затим село чепуриться. Молодиці вдягають празникові кофтини, вив'язують квітчасті хустки, чоловіки недбало причісують рідкуваті чуби, вимальовують щедро губи дівчата й дівчатка, лаштуються до розваг парубки. Через котрусь годину люд стікається до центру. Жваво обговорюються останні новини, в усіх подробицях смакуються свіженькі плітки. У магазині шикуються чимала черга. Ні-ні, не за дефіцитом (слово ж яке не модне, тьху ти, Господи) – пенсіонери “гробові” отримують, аж за п'ять місяців відразу. Десять гривень – то гроші! Під розкішними осокорами дядьки “ріжуться” в карти. Одна за одною хвацько підрулюють бувалі в бувальцях авто. Мить – і вже гуде посеред асфальту базар. По запітнілих пальцях у старого й малого спливає дешеве морозиво. У торбинках осідають помідорчики, огірочки, капусташки. Чимала ватага чоловіків отирається при вході до сільської корчми. Тяжко зароблені за тиждень гроші вже надто муляють у кишнях. Бряжчать пляшки і склянки в поліетиленових пакетах – гурточки молоді направляються котрій

до лісу, котрий до води. Жовтороті підлітки й собі крадькома ладнають пакунки на маївку. Раз по раз село озивається реготом, затим зрідка проривається лайка.

Отак спливає година, друга. Базар рідіє, люд тісніше гуртується: хто біля магазину, хто біля корчми, хто під плотом, хто до ближніх хат. Десь під вечір то з одного, то з другого кутка чути: “Ганько, йди свого забирати, бо сам не долізе”. Затим знову: “О, дивись, Петровича вже попід руки до хати потягли”. Котресь дівча з плачем до нені: “Мамо, запрягаймо коняку, батька до хати треба привезти, бо вже лежить біля городу”. І так до пізнього вечора. Далі в отой крик вплітається пісня (вже й не розбереш яка), дівочий сміх, виск. Затим настає тиша і ледь чути булькання якоїсь рідини в склянках. Підтоптаний сільський клубчик несміливо розкриває свої обійми. Вихідний день котиться до фінішу. Ой від-по-чи-ли!

А на завтра ледве-ледве зажевриє ранок, а вже чути десь виспіває у лузі коса, торохкочуть вози по дорозі, озивається лементом найранніша молодиця: “Казала тобі – не заливай очі...”

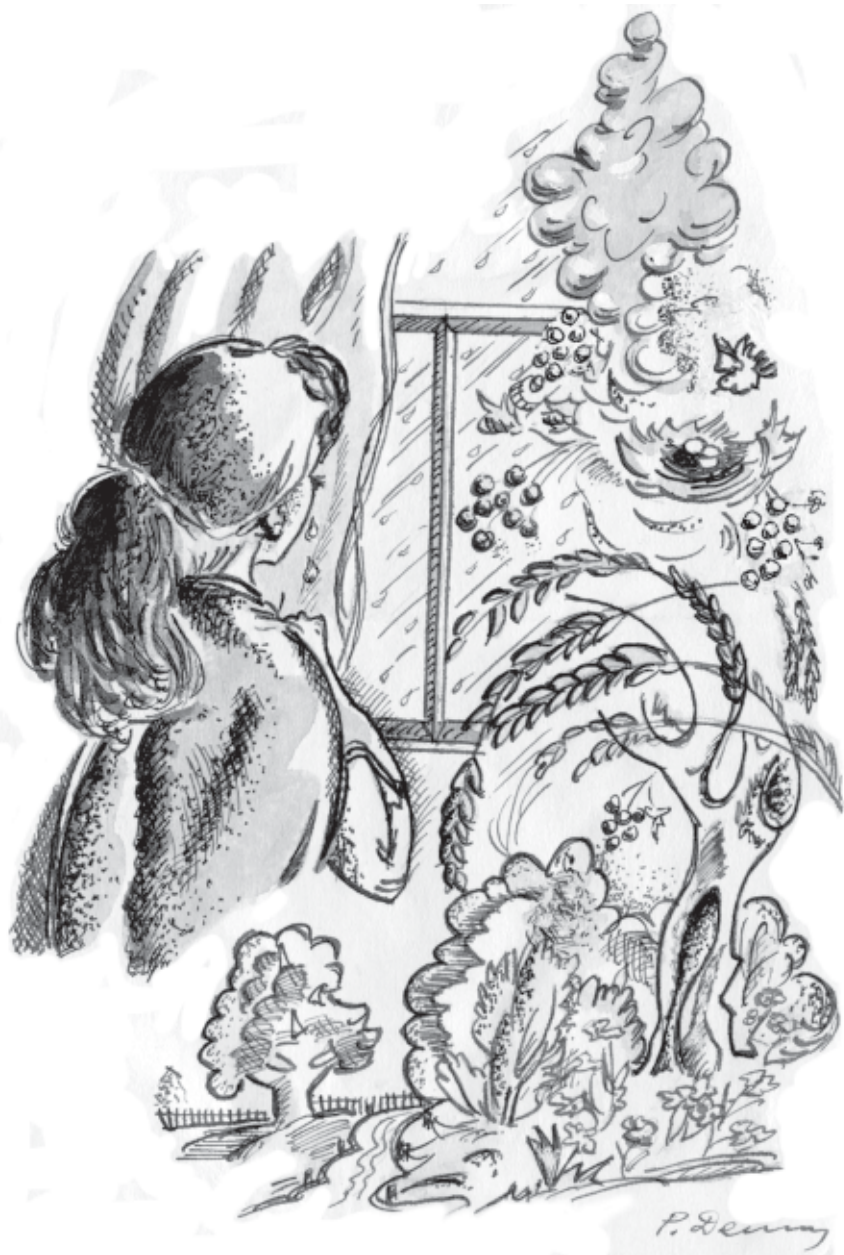
Новий тиждень лаштується до роботи.

ПОБАЧЕННЯ

Самотність давно стала для Катрі найпершою подружкою. Гульвіса-чоловік подався світ за очі зі своєю любаскою. Діти, слава Богу, вирости, в інститутах тепер навчаються. А вона однісінька мешкає в чималому будинку. Дає лад господарству, порає город, поспіває на роботу. Там, між людьми, веселіше. А вже як вечір прийде – то хоч плач. Буває, на вихідні діти з'їдуться, але хіба вони хату стережуть? Їх чекають друзі, клуб. У них своє життя.

– Мамуню, не ображайся, давно з Оленкою не бачились, – притулиться на мить до Катриної щоки доня, та й гайда з дому.

Сяде жінка під грубкою, втупить очі в телевізор і нічого там не бачить. Самотність. Сусідка забіжить. Два слова скаже, а ноги вже в порозі.

– Побіжу, бо моє навіжене сердиться: скільки по чужих хатах тинятися будеш, ніколи дома не посидиш. Набрид уже, – а сама щаслива!

Хіба ж то можна переказати?.. Дощ у шибки періщить, а Катерина чує, як ті краплі прямо в душу їй спадають. Сорок лишень. Та що ті роки. Раз-два – і простеляться листячком до ніг, рознесе їх вітром, здається, начебто і не жила. Якось люди вмюють долю свою влаштувати. Нінка-поштарка вже втретє заміж вийшла. А Катря подивиться навкруг – усі чужі, нема для неї судженого. Чи до ворожки піти? Не любить вона такого. Від того чаклування одна біда людям. Отак снують човниками думки, а там і сон зморить.

У той день поспішала до сільради за довідкою. На східцях мало не впала. Добре, якийсь чоловік підтримав. Підвела очі. Наче знайомий, а хто і пригадати не може.

– Катю, невже не впізнала?

– Михайло! – нарешті до неї дійшло. Колись у юності він залицявся до неї. Потім на Уралі жив. Щось там не владилося, а тут мати старенька – ото й повернувся. Сусідка недавно ж розказувала.

– Як живеш, Катю?

– Живу...

– Я ось збирався тебе відвідати, та все не можу ніяк зважитись. Ти як, не проти?

Дивилась у його очі, ловила в них промінчиком сонця згадку про минуле.

– Не проти, – якось само собою вирвалось у неї.

Цілий вечір вона чекала на Михайла. Раз по раз бігала на кухню, гляділа, щоб не вхолола картопля. Чепурилася. Хвилювалася, наче молодюсіньке дівчатко. Сто років не було у неї побачення. Навіть і забула, як то буває. Він прийшов вже геть пізно. Видно було, що трохи напідпитку.

– Пробач, Катю, годину з хлопцями у барі посиділи. – Поставив пляшку горілки на стіл. – Не проти?

– Якщо ти будеш, а я не п'ю.

Вони балакали про те, про се. Час від часу Михайло підливав собі у чарку, не помічаючи, що хмеліє все дужче. Язик у нього заплітався.

Катря вже й не слухала. На серці знову стало самотньо. Здається, в ньому бриніли сльози. Стільки років провела в чеканні, і треба ж таке: горілка!

– Я вже м-мабуть п-пиду, – Михайло пробував звестися з місяця.

– Іди.

Вона допомогла йому підвестись, провела аж до воріт. Довго стояла і дивилась у холодну ніч. Тепер сльози, уже не соромлячись, цілували її обличчя.

ПРОВІДИ

Баба Маринка вдовує уже літ десять. Як не стало її Кіндратовича – відразу ж заявила дітям: “Ото роковина пройде, на городі приберусь, хату продам і переїду до вас у місто. Хіба я дурна? Зимою закрутить, замете. Ніхто й двері не відкриє. Як замру, то й до весни отак пролежу”. Діти на знак згоди кивали головами: “Доживемо – побачимо”. Дочекались осені. Зібрали з поля збіжжя. Уже й перші заморозки вдарили. Приїхав зять машиною. “Збирайтесь, мамо, будемо переїжджати”. “Так ..теє, – завела баба, – картопельки я накопала, дров на зиму вистачить. Якось до весни перебуду. Хай уже, потім”. Довгими зимовими вечорами на посиденьках у сусідки баба знову правила своє: “Одиноким людям на старості літ не діло самим жити. Хай там що – весною поїду до дітей. Уже і сіяти, й садити нічого не буду”. А як тільки скресла крига – вона уже порпалась на городі. Діставала з вузликів та збаночків різне насіннячко, а в квітневих сутінках хвалилась бабам на лавочці: “Уже бурячки посіяла і цибульку посадила. Добре як все своє буде”. “Ти ж балакала, що до дітей поїдеш”, – брали на кпини її невгамовні приятельки.

– І поїду. На зиму. От побачите.

Картина ця повторювалась з року в рік. За цей час бабуся зробилась сива-сива, як голубка. Ще більше стала скаржитися на болі в суглобах, на безсоння, ще більше нарікала на вдовину долю і на дітей, що не дуже баряться забрати її до себе.

Восени, в один зі своїх приїздів, старша донька, вислухавши у черговий раз материні бідкання, категорично заявила: “Все, досить! Збирай, бабо, пожитки – післязавтра приїде машина і ніяких відкладень”.

“Баба Марина у місто їде”, – швиденько покотилася довкола звістка. Зійшлись сусіди, позітхали. “Невже їдеш? – не йняли віри.

– Хіба не бачите, – гомоніла баба, ладнаючи до чималої пошарпаної торбини полив’яні горщики та глечики.

– А це тобі в городі нащо? – дивувалась стара Корніїха.

– Хай буде! Знадобиться. Чи ти хотіла, щоб тобі залишила?

– Я й у своїх черепках не здужаю варити.

– Бабо, не забудьте слоїка з медом взяти, то вам мій Максим передав, – втирала очі сусідська невістка Галька.

Після обіду приїхала машина. До того часу на бабиному обійсті зібралась уже чи не вся вулиця.

– Будемо прощатися! – урочисто промовила старенька. – Глядіть мені за хатою, – обвела всіх поглядом. – Не дай, Боже, які зайти вберуться. – І заходилася-завелася:

– Прощайте, мої сусідоньки! Прощайте, мої дорогенькі! – припадала до всіх і кожного. – Прощайте, мої поріженьки, моє подвір’ячко рідненьке! Кланяюся вам, мої вишеньки-черешеньки, моя трава-мурава, – заливалася баба сльозами.

– Буде вже, буде! – взяв її за плечі зять і повів до машини.

– Сусідочко, прощайте... – схлипували обабіч баби.

– Ваську не забудьте, – простягло старій бабі Маринці маленького, пухнастого котика чиєсь п’ятирічне дівча.

– Не забуду, ой, нічого не забуду, – заголосила ще дужче баба, а за нею всі проводжаючі. Вона ще раз оглянулась довкола, взялася за ручку дверцят, потягла на себе і раптом щосили гримнула ними.

– Не поїду! – розколов полудневу тишу її голос. – Допоки хоч трохи ноги носять – нікуди не поїду зі своєї хати. – І радесенька від прийнятого рішення з погордою рушила до рідного порогу.

ЯК БАБА ГАШКА ПОМИНКИ СПРАВЛЯЛА

Баба Гашка була ще та кадра. Характер мала такий норовливий, що, Боже, упаси, сказати їй яке слово впоперек. Чоловік її – Василь – знав своє постійне місце: був, що називається, “під каблуком” у жінки. Сини ревно поважали матір, старалися ні в чому їй не перечити. Навіть невісток побрали на догоду неньці. Куди закерувала піти в свати – туди й ішли. Про любов та власні бажання – ані пари з вуст. Невістки, хоч і були дівки з гонором, проте теж воліли більше змовчувати, аніж іти проти свекрухи. Бо добра з того особливого не буде, а навіть кепський мир – кращий будь-якої війни. Отож у своєму сімействі Гашка була найголовнішою персоною. Та й інші близькі родичі воліли прислуховуватися до її порад і забаганок. Бо чого доброго зречеться навек і знати не захоче. А як вельми по правді, то баба знала толк у всяких справах і дурного порадити ніколи не могла.

Так помалу спливали роки, а з ними – і Гашкине здоров'я. “Помру вже, мабуть, скоро, – любила час від часу повторювати баба. – Ото вже, кляті, будете раді, – закидала домашнім. – Та дивіться, щоб хоч добре пом'янули. Ачей, за вік заробила хоча б на нормальні поминки”. Закерувала баба помаленьку самогонку підганяти. Хай буде в припасі. Хто його зна, може, й надто скоро Бог до себе душу призове.

А то якось не мало подивувала своїх домочадців.

– От що, надумала я поминки справити. Помру – то не зможу бачити, як воно й що воно. А поки за своєї пам'яті, то хоч покерую, щоб все до ладу було.

... У неділю зранку Семен – старший син – відкрив кожну хатину, де мешкали рідні й близькі його нені, не забув і про приятелів та сусідів.

– Приходьте матір поминати, – ніяково промовляв у кожній господі і мерщій повертав з двору.

Селом швиденько повзла новина: “Стара Гашка померла”. Заспішили люди до двору небіжчиці. А в садку вже й столи накриті. По центру... Гашка сидить – жива-живісінька. Такого чудернацтва родина навіть від неї не чекала. А баба, як ні в чому не бувало, припрошує:

– Проходьте, проходьте, до столу сідайте.

Діватись ніде. Сідають, поминають. Раз, і вдруге, і втретє. Уже й гомона поміж рядами пішла, найп'яніших мало на пісню не пробиває.

– Ти ба! – піднялася Гашка з місця. – Які раденькі, що баби позбулися. Пити пийте, а про прилічіє не забувайте. – І тут раптом обіззався Степан, двоюрідний брат “небіжчиці”.

– Ти от що, стара. Давай хоч на поминках без твоїх вказівок обійдемося. Тим паче, що за статусом тобі це не положено. Сказано – покійниця, закрій очі та й мовчи. Бо не люблю, коли помре та ще й дивиться.

Застілля вдарило дружнім реготом і завело бабину люблену “За туманом нічого не видно”.

КОЛЯДА ДЛЯ МАМИ

Ой, як же тих свят Іванка чекала! Ще заздалегідь нарихтувала велику мамину хустину. Вона хоч і старенька, і квіти давно втратили на ній свої барви, але без хустки не годиться. Знайшла сякі-такі рукавички, щоб рученята не померзли. Вивчила найлегшу колядку.

Коляд-коляд-колядниця,

Добра з медом паляниця, –

щебетала дівчинка щохвилино, щоб, крий Боже, не забути слів та не осоромитися перед сусідськими дядьками і тітками, а то чого доброго ще ніякого гостинця не дадуть. Будуть казати, що вона ще не доросла до Коляди. Ага. Не доросла! Їй уже скоро шість років. Нічого, що росточком мала, зате грошики вже навчилась трохи рахувати. Знає, що є гривенька паперова, а є ще й жовтенською великою копієчкою. Їй влітку дядько Микола таку на морозиво давав. А тепер вона буде багато-багато таких копієчок мати. Бо ж її всі сусіди на вулиці в Коляду запрошували. І навіть стара баба Стешка. Така стара, що вже без костурика й ходити не може, а на спині у неї горб. Васько тітки Ганни казав, що то у баби крила ростуть і

вона через них у рай потрапить. Бо за свій вік багато роботи переробила, всім людям допомагала і завжди жила праведно. Іванка не знає, що то значить “жити праведно”. Але всі балакають, що рай – це дуже добре. А ще той Васько казав, що їй мама попаде не в рай, а в пекло, бо вона велика грішниця. А пекло – то погано. Іванка уже збиралася попросити бабу Стешку, щоб навчила маму жити праведно, щоб і вона в рай потрапила. Але не знала, чи погодиться баба на те. Може, їй гроші заплатити? Ото заколядує на Різдво, купить собі цукерок шоколадних, небагато, трошечки, щоб спробувати, які вони, а решту віднесе бабі. “Отоді вона вже, напевне, не відмовить”, – тішиться думкою дівчинка.

Рип-рип по сніжку гумові чоботята. Хоч ніжки в них і мерзнуть, та Іванка перебігає швиденько від хати до хати. Отак і гріється.

– Коляд-коляд-колядниця, – виспіває прямо з порога.

Сипляться в кишеньку копієчки, а хто й паперові гроші кладе. Тітка Валя пирогів у торбу вкинула і добрячу пригорщу горіхів. А Васькова мама навіть за стіл всадила. Частувала такою с-ма-ч-но-ю домашньою ковбасою, а ще голубцями та тим чудернацьким “пташиним молоком”. Вона аж на цілий тиждень наїлася. Через те і забарилася. У хаті баби Стешки вже поночі. Іванка й забула, що баба рано лягає спати.

“Нічого, завтра теж свято”, – заспокоїлась дівчинка. І вона ще завидна навідається до баби, заколядує їй гарненько, а потім прохатиме, щоб вона мамі допомогла. І гроші за те відразу заплатить.

Вдома галасувала п’яна компанія.

– Випиймо, за празник святий гріх не випити, – припрошувала мама.

Іванку вони помітили не відразу. Уже й роздяглася. Сяк-так зігріла ніжки, коли, нарешті, спотикаючись на словах, мама мовила.

– О, кол-ля-д-ни-ця н-на-ша п-прийшла! А щ-що т-ти з-заколядувала? Д-давай м-ма-ма пор-рачує.

Дівчинка неохоче висипала з кишеньки свій різдвяний скарб. Чиїсь брудні ручиська почали рахунок.

– Три, п'ять, шість. Ого, вісім гривень!
– Н-нормальн-но! – мама згребла гроші в жменю, похитуючись, підійшла до старого комода, відсунула верхню шухляду.
– Х-хай тут л-лежать. А т-ти л-лягай, д-доцю, с-спат-к-ки!
Усю ніч Іванці снився вишневий садочок, а над ним, розмахуючи великими білими крилами, літала баба Стешка.
Дівчинка прокинулась пізно. Повела плечима від холоду. Кинула оченятами в куток кімнати. Дверцята грубки розчинені навстіж. Поряд кілька мокрих поліняк. У хаті нікого. Мерщій кинулась до комода. Потягла на себе шухлядку... Порожньо. Другу, третю. Те ж саме. Босі ніжки прикипіли до льодяної долівки. З вулиці почувся якийсь гомін. Рипнули двері. Іванка обернулась. На порозі стояла мама. У руках вона тримала велику пляшку вина.

ОБРАЗА

Ота подія приголомшила все село: старий Степан Матвійко покинув свою бабу Антоську і перебрався жити на Заліщиків закуток до Феньки Власючихи. Кажуть, зібрав свої пожитки, наладнував здоровецьку дерев'яну валізу, прив'язав рябу теличку Маню до воза і подався до нової баби. Не на день, не на два – поки кров переграє та нерви не будуть бриніти, як струни, а назавжди.

“Сказився Степан на старості літ, – гомоніло село. – Де ж таке видано! Вік прожили, трійко дітей вигодували, зятів дочекалися, невістку взяли. Внуки подвір'ячком сміх розсипають, а йому біс у ребро вселився, любощів палких захотілося. Хай уже в молодості, чого не буває. І в гречку стрибнути можна. Ну, стукав колись до Феньки у віконце. Але коли ж то було?! Скільки років відшуміло! Голова сивиною давно покрилася, а він своє править: “Усе життя її любив, то хоч на старості поживу, як того серце просить”.

Охочі до пліток та теревенів сільські молодіці жваво смакували цю новину на вулиці біля криниці. Сипали дошкульними словами на адресу старого Степана та його “молодухи” Феньки, плювалися спересердя і всі в один голос

жаліли бабу Антоську. Ось тобі й маєш. Кращі роки життя йому присвятила, вірою і правдою родинне вогнище берегла, обпирала його лайдака, їсти готувала, постіль білу стелила, одвічні походеньки прощала. А він, капосний, так наглумився. Хіба ота Фенька набагато краща за Антоську? Ну молодша на рік-другий. А в роботі обоє моторні, вправні і до людей поважні. Тільки й того, що одна білява, а друга – чорнява. А тепер, з роками, обох сивиною помережило. Дітей би постидався, онуків своїх. Як їм в очі дивитися? Невже отой перелюб солодший пошанівку родини, затишку домашнього, поваги людської? Та й не хлопчисько він який-небудь жовторотий, щоб так любов з розуму звела. Ні, такого кумасі аж ніяк не розуміли.

Але їм що: погомоніли собі та й доста, а ось Антосі з тим жити. Запеклася образа на серці, занудило світом, сором який перед людьми. Щоби отак у шістдесят літ зневаженою бути. Горда зроду Антося почуття свої ні перед ким не виявляла, зціпила уста і мовчала. А як заводила мову – то все про дітей, про внучат, Марійку та Петрика, про те, що навесні мусово на Заглинці ячмінь посіяти і буряків кілька соток, бо ж для худоби добре. А вона ще силу має, обробляти здужатиме. Що-що, а роботу в полі зроду любила. І ні слова про Степана, про те, що трапилось поміж ними. Нібито в її житті його ніколи й не було. Коли надворі опускався вечір і у віконце тихо стукала ніч, Антося забиралася на лежанку і широко розплющеними очима розглядала темінь. А на серці пеклася думка: “Отак вік прожила і любовою йому не стала. Казав, що молодість його вкрала, щастя позбавила”. На подушку скапувала зрадлива сльоза і душа ятрилася в гіркому неспокої до ранку.

Проминула зима, відшуміло житами літечко, замружила сірими дощами осінь. За рік уже Степанова родина звиклася з батьковим вибриком. При зустрічі доньки його не цуралися, син охоче руку подавав. Як не крути, а все-таки – батько. Хто його знає, може, то й справді ота клята любов. Недарма ж бо кажуть, що через неї королі страждали. Та й батькові начебто непогано живеться з новою дружиною: он черевце яке вгодувалося, чистенький, охайний і усмішка на всі уста. Правда,

очі щось не дуже веселі. “Може, що нездужається, батьку?” – перепитували для годиться. “А чого це мені має нездужатись? Живу дай, Боже, кожному”, – відповідь Степан і мандрує до Феньки. А вона вже дереунами запашними свого господаря стрічає, чарчину для апетиту наливає. А як на люди вийдуть – куди мене ведеш! Попід руки – наче молодята. Хто би повірив в отаку чудасію. Фенька голову високо тримає, кожного стрічного посмішкою обдарує: “Здрастуйте вам! Ото до сільмагу йдемо, прикупити дещо треба”. А якось тільки вийшли до центру – назустріч Антося. День якраз святковий, недільний видався. На вулиці людно, гамірно. Всяк зупинився, чекає, що зараз буде. Порівнялися. Фенька щосили вчепилася Степанові в руку, зблідла відразу. Антося ж ледь кивнула головою: “Добрий день!” – І пішла, не зупиняючись. Йде, а серце мов шалене: гуп-гуп. І в очах туман враз узявся. “Хоч би не видати себе, хоч би сльоза не скотилася”, – шпигає думка, мов навіжена. Стрималася таки, не здалася на людські пересуди.

Отак проминув ще один рік, а за ним – і ще три. Антосина невістка Олена двійню народила. Святкували. На хрестини діда не покликали. Сам же не піде, а ота його Фенька навіщо в їх домі при живій матері здалася? А через кілька днів по тому Степан завітав сам. Почоломкався з невісткою, крутнув за вухо сина Івана: “От молодець, гарних козаків маєш!” Поклав до просторого дитячого ліжечка перев’язаний блакитною стрічечкою пакуночок. Окинув поглядом хороми і – пригас враз, аж поменшав. Запросили батька до столу, випив чарчину за здоров’я онуків та їх батьків. До хати тихо увійшла Антося. Привіталися та й замовкли. Іван крутнувся на вулицю. Олена й собі подалася за ним. Малята солодко позіхали уві сні. На стіні вицокував годинничок. Степан пам’ятає, що то йому колись на роботі, як премію, вручали. Тиша.

– Піду вже я, – підхопився з лави.

– Іди! – кинула Антося поглядом на двері.

Зробив крок – два, зупинився.

– Гарних пацанят Олена народила. Нашої породи.

– Хай ростуть здорові, – зронила з вуст Антося.

– Я ось що хотів сказати... Печаль мене якась точить. Усе якось не в радість. Додому я хочу повернутись... Чи приймеш?

Оті його слова морозом у душі Антосі узялися. І руки враз крижані стали.

– Вечоріє вже. Пора тобі. Допоки дійдеш і ніч застане. І схилилась над дитячим ліжечком.

Рипнули двері. Пішов. Не почула, як до хати діти повернулися.

– Мамо, то правда, що батько назад просився?

– Досить уже нам людей смішити: то сходитися, то розходитися. Літа вже не ті. Назад ніщо не повертається.

Кажуть, що після того Степан іще раз навідувався. Дарма. Уже й доньки матір прохали, і син знов своє слово закидав, і внучата хотіли діда назад прийняти. Не схотіла Антося пробачити. Після тої відмови Степан якось обнедужав, схуд з лица, занидів весь. З міцного веселого дідугана перетворився на немічного старця. Уже й на людях мало з'являвся. Сидів на призьбі під Феньчиною хатою та все вислуховував її обурення: “І що за діти тепер пішли? На старості літ нема кому батька доглядіти. А ти, Фенько, мучся – то піднеси, то подай”.

Помер Степан перед Великоднем. Так тихо, раптово. Був чоловік і не стало. Нібито й ніколи не було. Антося на цвинтар не пішла. Сиділа в хаті. Дивилась на їх шлюбний портрет і витирала скупу сльозу.

“Не простила, – шептались баби на поминках. – Ото серце камінне має. Ото вже вдача крута”.

А десь через місяців зо два померла й баба Антоська. Нібито й не жалілася на здоров'я. Ще й пообідала, а під вечір прийшов Іван у хату – а матері вже й нема.

Поховали її поряд з могилкою Степана. Діти так вирішили. Може, хоч на тому світі батьки помиряться, пробачать одне одному, коли за життя не змогли.

АФГАНКА

*Мойй матері
Любові Максимівні*

Колись у неї були очі кольору неба. Такі блакитні-блакитні. Коли вона усміхалася, здавалося, що в них ще й сонечко грає. А тепер очі стали сірими, як смуток,

невтішними, як осінній непогожий день. Дивишся, а в них малюсінькими крапельками сіється мжичка. Аж холодно стає від того. У селі її колись звали тіткою Вірою, а тепер ніхто інакше й не скаже, як Афганка. І старе, й мале отак кличе. Їй однаково, аби лишень душі не чіпали. То через сина так, через Миколу. Його очі теж колись мережила небесна блакить, а тепер... Тепер закрила їх нічка темна – та й навіки. Не прийде, сердешний, до рідного села. Не ступить, бідовий, на отчий поріг. Не впаде кучерявою головою на неньчині груди: “Пробач, мамо, що так довго не їхав. Пробач, свого безпутнього сина. Ти ж мене, рідна, як ніхто розумієш, ти ж мене, любя, як ніхто жалієш...” І пробачала, і жаліла, і журила, і порятунку від біди шукала, і Бога молила, і людей просила. Усе дарма. Не вберегла материнська любов сина, не вгледіла. Зайдеться від щему серце, затужиться світ. Як кривдно, як боляче, як нудно, як тяжко... За віщо?!

... На тих випровадинах людей зібралось чи й не півсела: то рідня, то приятелі близькі, то друзі Миколині. Його любили всі. “Ой, Віро, – казали сусідки, – у твого Миколи, що не слово – то приказка. Ніколи просто так не промине. “Добрий день!” – сто разів скаже. Ще й ухопить, пригорне, поцілує. Ото вже дитя. А дівчата в клубі як за ним сохнуть. Він же тобі набалакає, наспіває. Чи одній всі зірки на небі передарував? Чи одну на руках до самісіньких воріт відносив? Високий, стрункий, а вродливий же, Боже!” Чаркувалися. Здоров’я новобранцю бажали, легкої дороги та швидкого повернення додому. Все, як годиться.

– Як же ти будеш, сину? Осінь спливає, а там зима. І далеко від дому. Ти ж так холоду боїшся, так піч гарячу любиш, – переймалася мати.

– Не переживай, мамулько, буду служити там, де теплі краї. Як журавель у вирій відлітаю...

Той перший лист із штемпелем “Польова пошта” обпалив руки. Ще не знала, не відала звідки, а вже на неї сипало полум’ям. “Привіт із Афганістану!” – Про ту свою службу писав, наче про відпочинок на березі моря. Ні слова нарікання, ні краплі журби. “Усе в повному порядку”. І крапка. А вона ж бо знала, що це не так. Он у сусіднє село, хай Бог милує, домовину замість сина матері привезли.

Щоб думки злі прогнати, заходилася ткати рушники. Червоні і чорні нитки мережили біле полотно, влітала туди барви весни і кольори неба, сіяла сонечко. Так хотілося по них долю славну синові нагапувати. До церкви пішла. Найкращий рушник за обрік понесла. Благала Всевишнього захистити її Миколцю.

А дні ж такими довгими були, а ночі такими нескінченими. Зима на півжиття простяглася. Насилу той перший рік у розлуці здолала. Тепер яка б робота в хаті не була, а як тільки по телевізору програма “Час” – кидала все і прикипала душею до екрана. Чекала голосу Михайла Лещинського. Здавалося в ту мить, що то до неї говорить її Микола... Проминула ще одна весна, зарум'янився червень, запахнув свіжими покосами липень... Яюсь глянула: Лідка-поштарка біжить до двору. Аж здивувалась: завжди така неповоротка, повновиди молодиця, тепер – біжить. У руках конвертик. Ноги обм'якли, ледве на поріг вибралась. Глянь, а у Ліди посмішка на все лице.

– Тітко Віро, тітко Віро! Микола ваш у Союзі вже. Дивіться, лист із Ташкента.

Отак на порозі й сіла.

– Чого ви, тітко Віро, – заходилась Ліда біля неї.

– Живий же!

Уже й сама конверт розірвала, дістала тонкий клаптик паперу: “Зі мною все в порядку. Невдало стрибнув з BeTeePa, звихнув ногу. Відправили лікуватися до Ташкента”.

... До шпиталю її збирало все село: несли мед, грибочки, баби пекли пиріжки, родичі зносили гроші. Чи й ближній світ той Узбекистан? Хай би не виривалась. Пише ж Микола, що нічого серйозного. А хіба материнському серцю накажеш?

... Миколу було тяжко впізнати. Більше скидався на привида, аніж на живу людину. Обіймав матір, шептав ніжні слова: “Живий я, живий. Хлопці загинули. А я зостався”. Їй так хотілось перебрати на себе його біль: і той, що ятрить душу, і той, що сотнями голок впивається в худе тіло. Мати. Афганка. Ота війна пройшла через самісіньке її серце.

Через півроку Микола повернувся додому. Уже й рада була, уже й тішилась, й веселилась на людях. А вночі не могла

спати. Звивалась калачиком біля порога синові кімнати і отак аж до ранку. Щоб вчасно кинутись йому на допомогу, коли раптом він краєв темінь несамовитим криком, коли вдесьте за ніч ішов в атаку і ніяк не міг повернутись, аж доки вона його не будила.

Отак минув рік. Микола заходився вчитися. Не перечила. Хай вже! Таку війну пройшов, інвалідом став. Здобуде освіту, може, й в люди виб'ється, може, й легше на світі житиме. Краще б уже не пустила. Якби-то знаття. Тепер тітка Віра себе часто карає за це. Жив би в селі, можливо, такого й не трапилось. І в тому її провина...

Він приїздив у село рідко: то навчання, то чергова медкомісія, то збір колишніх “афганців”. Звиклася з тим укладом його життя. А коли вряди-годи навідувався до хати, то вже таке свято для неї було, таке свято! Дарма, що часом доводилося шукати сина десь аж на третьому селі. Забирати з гульбища, наймати транспорт і доставляти Миколу додому.

“Ось тобі й на! – журились сусіди. – І війна скінчилася, а наша сердешна Афганка і далі воює. Ніяк не може повернути собі сина”.

Навчання він так і не закінчив. Натомість одружився. Подався із сім'єю у світи. Тепер прийшлося ще тяжче, бо час від часу доводилось Вірі їхати то в одне місто, то в інше, щоб тижнями виходжувати в лікарні ледь живого Миколу, привозити до хати, думати: ну тепер уже назавжди. Минало кілька місяців, він кріпнув, здоровів на материнських харчах, каювся в усіх своїх гріхах і знову покидав рідний поріг. Отак два десятки років підряд. Стомилася тітка Віра, заболіло серце до краю. Не раз падала синові в ноги, молила нікуди не йти. Переступав мовчки, брязкав дверима і крокував у ніч, у морок. А потім знову напівживий молив у матері прощення, благав порятунку...

А оце вона знову привезла його додому. Тепер уже назавжди. У труні, на сільський цвинтар, в обійми вікового дуба поселили її синочка. Нікого не викликала, нікому не дотинала, лише свою душу розпинала на перехресті одвічної туги й печалі: “Не вберегла. Не догляділа... Як тяжко... Як нудно... О, Боже, як кривдно!”

БЕЗБАТЧЕНКО

Василька в селі недолюблювали змалечку. Чи то через характер норовливий, чи то через те, що ріс безбатченком. Але хіба ж то він один такий був? Он, на їхньому кутку, й Ганнуська росла, як билинка в полі. Бо ж батька свого і не пам'ятає, а мамуня все більше у місті перебувала, лише зрідка в гості навідувалася. Проте село до дівчинки ставилось доброзичливо. Словом гірким ніхто ніколи не дошкуляв, появою на світ не дорікав. Навпаки, кожен старався втішити: чи то цукеркою солодкою, чи в пригорщу вишень стиглих всипати. Василько ж тільки й чув звідусіль: “Ах ти, байстря погане”. Від того ще більше найжачувався, на грубість завше грубістю відповідав, а затим замикався в собі. Через те й не любив дорослих, та й з дітьми не надто ладив. Отак собі ні за що ні про що міг вдарити когось із хлопчаків або на шаленій швидкості проїхати велосипедом через калюжу, навмисне, щоб брудні краплі впали на спідниці чи платтячка дівчаток, котрі гурточком щось жваво обговорювали посеред вулиці. Кого любив і соромився хлопець – так це маму. Вона була така тиха-тиха, як тепле літо. Її порепані від тяжкої праці руки завжди пахли свіжим молоком і колючим вітром. Василько любив маму найбільше усіх, бо вона єдина, з-поміж цілого світу, ніколи й нічим йому не докоряла. Навіть при найтяжчій синовій провині скрушно хитала головою і завжди приказувала одне й теж: “То моя вина”. Від тих слів йому робилося ніяково, забивався десь у темний куток, мовчки копірсав пальцем стіну і раз по раз витирав на щоках брудні струмочки сліз. Йому було соромно перед мамою. У ті хвилини він відчував шалену лють до єдиного винуватця всіх своїх бід. Не раз чув, як сільські баби вдогін кидали злі слова: “І шкуру здер хлопчисько зі свого безпутнього батька”. Тож виходить, що цей батько у хлопця таки був? “Ощасливив” маму таким ось “подарунком” та й майнув світ за очі. При отих думках Васько тяжко зітхав. І чого він не вродився добрим і тихим, як мама? Чого одвічно у нього ніби біс вселяється? Тоді хлопець сам собі буває не радий. Затим хвилини каяття швидко минали. Він виходив зі своєї схованки на світ білий і

знову ставав таким, як і завжди: злим і колючим. Дитячі роки поминули швидко. Із такого собі поганючого хлопчиська Василь виріс у здорового, хорошого парубка. Але дівчата не надто накидали на нього оком, бо був якимось аж вкрай відлюдькуватим. Дивись, ровесники вже й родинні гнізда почали звивати, а він все одинаком ходив. Відкритих симпатій ні до кого не проявляв, а що там на душі таїлося – про це ніхто не знав, навіть мати. Котрогось ранку село розбудила звістка: після закінчення навчання з міста повернулася Ганнуська. Ота сама сердешна сиротина, що проживала з дідом-бабою. Приїхала вона не одна, а з синьооким трирічним хлоп'ятком. “Ото тепер й не дивно, що так рідко старих відвідувала, – гомоніли баби біля криниці. – Подиви, ось тобі й скромниця, а все туди ж, за матір'ю подалася. І було ж коли – і вчитися, і дитя годувати”, – вже й не розбереш чи осуджувало, чи жаліло жіноцтво. А через місяць новина перестала бути новиною. Ганнуса з сином стали помалу приживатися на своєму кутку. Яюсь Василь повертався з сінокошу. Недалеко свого двору запримітив, як сусідка баба Стешка шпетила чийогось малого. Підійшов ближче і вкляк від побаченого. Біля бабиних ніг валялося з десяток кущів свіжосполоного молодесенького картоплиння. Поряд, перемазане до самих вух, гірко плакало Ганнусине хлоп'я.

– Ах ти, байстря, погане, – мов батоком, періщила баба словами. – Я тобі покажу, як у чужому городі розкошувати. Ти в мене надовго запам'ятаєш.

Немовби гарячого вугілля хто сипнув Василеві в пазуху. Враз обпекло згадкою власне дитинство. Здавалося, що то йому самому цуркають в очі появою на світ. Невже й цьому беззахисному горобчику таке судилося?! На душі стало недобре-недобре, ніби здоровецький камінь мав розчавити безслідно все його єство.

– Ах ти, байстря.., – баба не встигла продовжити далі. Василь навис над нею темною глибою.

– Бабо, не смійте. У дитини є батько... Я заплачу вам за збиток. – Підхопив вільною рукою малого, притис до грудей, і рушив у напрямку Ганнусиної хати.

ЛИС МИКИТА

У селі вже мало хто й пам'ятає, що дядька Микиту насправді звати Гнат.

Отак і старе, і мале кличуть – Микита. А для уточнення ще й додавають: лис Микита. Треба сказати, що оце своє друге ймення носить чоловік уже років з тридцять. Так до нього і жінка звертається, й сусіди, і навіть колгоспне начальство. Якось водночас із Гната Івановича став він Микитою Івановичем. А почалась ця вся історія одного вересневого дня, в пору, коли в тодішній великій країні панували суворі порядки щодо самогоноваріння. Не дай, Боже, застануть стражі законопорядку кого за цим заняттям: і великих штрафів заробиш, і ганьба на весь район. Та й довго спокою ніякого не матимеш за всілякими візитами до хати дільничного інспектора.

Але, не дивлячись на оту сувору заборону, варили люди потихеньку самогоночку для власних потреб та різних okazji. Довелося і Гнатові зайнятись цією справою. Із далекого Сибіру мала прибути в гості рідна жінчина сестра з чоловіком. Звісна річ – без житнівочки у такому ділі аж ніяк не обійтись. Отож заробив бражку, а через якийсь тиждень вона вже й поспіла. Пора й через апарат пропустити. Ще надворі й не сіріло, а Гнат уже все необхідне начиння перевіз у Янову стругу, що притулилася серед розкішного вільшанику. Це місце він давно вже облюбував для такої okazji. Тут і водичка поряд, і гущавина така, що не кожен й знайде.

За якусь годину-другу справа пішла на лад, він уже знімав першу пробу. Отак у трудах праведних з півдня промайнуло. Налаштував чергову гонку і, доки суть та діло, вирішив готовий товар доставити додому. Допоки Гнат мандрував своїми дорогами, на звабний смак житнівочки прибився лісовий гість – рудохвостий молодий лис. Кинув хитрим оком довкола і під ліщиновим кущем уздрів пузатого бражничка. Закрутило тварюці в носі від того м'якого трунку, припав до бражки, мов спраглий до води...

Здається, довго й не барився Гнат у дорозі. Через півгодини уже й до струги добився. Ступив на свою стежечку

і вкляк на місці. Поклавши голову на купку хмизу, поруч самогонного апарата спочивав рудий лисяра. Під ліщиною лежав перевернутий бражник.

– Ах ти ж, лис Микита, – в серцях прорік чолов'яга і з усієї сили огрів звіра добрячою полінякою.

Наступного ранку про оту Гнатову пригоду вже знало півсела.

– От тобі й лис Микита! І він на житнівочку позаздрив, – посміювались у вуса чоловіки.

А на зиму Гнат уже мав собі розкішну лисячу шапку і нове імення – Микита.

ТИ У МЕНЕ ОДНА

У Тетяни очі, мов волошки в полі. В такі, здається, дивився б та й дивився, аж поки не поглине тебе ота бездонна, невичерпна криниця. І волосся кольору стиглої пшениці, ще й пахне диво-літом. Колись вона була справжньою красунею. Бувало, на вечірках хлопці не раз чубились через неї. Поглядом обдасть, мов жару за пазуху вкине. Слово промовить – підеш за нею, не оглядаючись, світ за очі. Такої дівчини не те, що в їх селі, а може, й на сотню кілометрів довкруги більше не було. Молода, вродлива, до людей привітна, працелюбна, ще й розумом Бог не обділив. “Ото вже комусь поталанить, як за дружину дістанеться”, – котилася селом розмова. Тільки, як до такої красуні доступитись, як серце її завоювати? Одна справа – постоїть вечір-другий з тобою, пожартує. А там, дивись, більш не хоче. Як тут бути? Чимало парубків, спіймавши такого облизня, шукали собі інших дівчат. І лише Петро від свого не відступався. Уже й гонила від себе, казала, що й не любий їй, а він вчепився, мов реп'ях, і кругом слідом ходить. Усе знай своє торочить: “Однаково моєю будеш”. Любив так, що аж холола душа, завмирало серце, коли, бодай, хоч вечір не міг побачити свою Тетянку. А в тому, що вона буде його – хлопець не сумнівався ні на хвилину.

Десь через рік Петро таки домігся свого: Тетяна дала згоду вийти за нього заміж. Чи то й сама по-справжньому

закохалася, а чи то пора така прийшла, бо ж скільки в дівках ходити можна, уже подружки й діточок бавлять, а вона ще не заміжня. Та й Петро не останній хлопець у селі. І хата готова, і гроші в кишені водяться. А головне – любить її щиро, без обману. Про це кожен скаже. Побралися. Від щастя молодий чоловік мало голову не втратив. Купував Тетяні дорогі подарунки, щонеділі під ручки у гості до друзів та родичів ходили. До кожного свята, а чи й так, без нагоди, приносив своїй любій пишний букет. Зимою – не шкодував для цього ні часу, ні грошей – аж до райцентру в магазин квітковий вибирався. Носив Тетянку на руках і ніжно промовляв: “Ти у мене одна. Ти найкраща в світі”. А вона від такої уваги, здається, ще більше гарнішала. У таких розкошах та злагоді промайнуло років з п’ять. За цей час Таня подарувала Петрові двійко діточок. Дві гарненькі донечки – Алінку та Маринку. Одна – краплинка до краплиночки в маму вдалася, а меншенька, чорнявенька, ну викапаний тато. Але не дарма в народі кажуть: “Розкіш нікому не пасує”. Бо ж згодом стало в цьому сімействі таке творитися, що село дивом дивувалося. Як зурочив хто жінку. То в гречку де вскочить, то п’яною весь вечір у пивній прорегоче, аж поки не прийде Петро, не візьме мовчки за руку і не поведе додому. “Ну й терпіння в чоловіка, – гомоніли сусіди. – Хоч би пальцем зачепив. – У іншого вже синя ходила б. А цей все в собі переносить”. Петро не бив, не картав Тетяну. Замикався на якийсь час у собі, правив господарство, ходив на роботу, бавив донечок. Через тиждень-другий Танині походеньки закінчувались, вона бралася за розум. Просила в чоловіка пробачення, хоч він того й не вимагав, і на кілька місяців ставала тихою праведницею. Готувала смачні наїдки, вчиняла в хаті генеральне прибирання, вибиралась на базар, щоб придбати Петрові дорогу сорочку, а донькам гарненькі цяцьки. Отакої поведінки не міг збагнути ніхто. “Таки пороблено Тетяні, – стверджували всі довкола. То нормальна-нормальна, а то як що знаходить на неї”. Бо далі все повторювалось спочатку: п’янки, гулянки, каяття. Схудла, змарніла. Лише очі волошкові були такими ж звабними, як і раніше. “Сину, скільки будеш отаким дурнем, – дорікала

Петрові мати. – Треба щось же робити: і сама пропаде, і тобі життя не буде. А ще ж обоє молоді, і діти геть маленькі. Від тих розмов Петро втікав то до лісу, то на річку. Любив рибалку, отам собі й розраду знаходив. Уперше він побив її, коли у старшої доньки Алінки трапився приступ апендициту. Якби не сусіди, хтозна-що було б з дівчиною. Тетяна в цей час “гастролювала” із заїжджими “мінйялами” картоплі. Силоміць витягнув її з розцяцькованого фургона, відшмагав батогом привселюдно й поволік за руку додому. Кілька днів жінка не з’являлась на вулиці зовсім, потім почала помалу порати городи.

Без пригод промайнуло літо. А на перше вересня село знову загуло, Петро сам виряджав Алінку до першого класу. Ніс портфелика, букет рожевих айстр. Тетяна зранку лежала п’яною під яблунею в садку. Дівчинка втирала дорогою сльози і просила його знайти... іншу маму. Увечері бив дружину так, що прибігали відбирати сусіди. “Ти вже краще її в наркологічний диспансер здай, полікуй, а то ще чого доброго заб’єш”, – журили Петра жінки. “Я не алкоголічка вам, щоб лікуватись”, – втирала кров з куточків рота Тетяна. Відтепер такі історії стали в цій хаті повторюватись через кожен місяць-другий. Якось Петро після чергового скандалу прорік:

– Забирайся з цього дому, з мого життя. Дітям раду дам, а тебе бачити – сил моїх більше нема.

– Нікуди я не піду, бо це мій дім і мої діти, – блиснула волошковими очима Таня. – Ти ж казав, що любиш, от і терпи.

– Любив... колись давно, мабуть, в іншому житті.

Через два дні вона знову зникла на вечір з дому. Десь під ранок притяглася ні жива ні мертва до порогу.

Отам і впала. Уже не бив. Мовчки відтягнув у повітку. Ланцюгом обкував ногу, у стіну вбив скобу. Тепер, навіть як прийде до тями, не зможе нікуди втекти. Проковтнув гіркий клубок болю і причинив двері.

Очуняла Тетяна через годин чотири. Потягла ногою... Від люті завила голосно, безтямно. Несамовито шарпнулася раз, вдруге, втретє. Заржавілий гвіздок відлетів у бік. Злорадна посмішка перекрала лице: “Ха! Прикував!” І, брязкаючи ланцюгом, подалась на волю...

НЕ ПРОБАЧИЛА

Гонору більшого, ніж у баби Меланії, в усій окрузі годі було знайти. Уже як скаже, то наче зав'яже. І перечити їй не смій. Споконвіку баба звикла всьому завжди сама лад давати. Вона і пан, і суддя, і господар своєму слову. А ще, вважала баба, діти повинні шанувати своїх батьків. А за найменший непослух – нести заслужену кару.

Допоки її син-одинак Максимко малим був, то матері завше корився. Щоб коли та завередував – такого й зроду не було. А тут одружився. Наталка, невістка значить, Меланії до душі прийшлася. Дівка пригожа, роботяща та й роду-племені неабиякого. І свекруху поважає, догодити вміє, матір'ю величає. Чого ще треба? Аж тут заковика вийшла. Хата, в якій мешкала Меланія з молодою парою, невеличка, тісенька. Підсліпуваті вікна ледве на світ Божий дивляться. А молодим же простору хочеться. Та й покійного дядька Григора хатина пустає. Отож вирішив Максим з дружиною на окреме господарство збитися. Як зачула ту новину ненька. Боже ти мій милий, гвалт який вчинився: “Не бувати цьому повік. Я для того тебе годувала-ростила, щоб мене саму залишив? З діда-прадіда такий закон – син молодший у батьківській хаті лишається. А що ти у мене один, то куди не крути, не верти – мусиш коритися”. Та на цей раз коритися Максим не захотів. Зібрали свої пожитки з Наталкою і подалися до нового дому. Услід їм гриміло материнське прокляття: “І ноги моєї не буде на вашому порозі, і вас у своїй хаті бачити не хочу. Нема у мене більше сина. До кінця днів моїх не хочу знати і відати більше про вас нічого! Щоб вам добра на цьому світі не було!”

“Ти подивись на Меланію, – покотилося селом. – Рідних дітей отак виклинати. Але нічого, материнське серце не камінь – відпуститься. Хай лишень онуки підуть”.

Та навіть народження внучат не змінило слова старої. Як і казала, на поріг до дітей не ступала, при зустрічі не віталася, про життя-буття не питала. Спливали роки, та ще й не малі. Уже й на четвертий десяток пішло отій сімейній ворожнечі.

Усе без перемін. Аж тут біда з Максимом трапилася – паралізувало бідолаху. Йдуть сусіди, рідня – близька й дальня, відвідувати. Баба Меланія – ні ногою. Шість років промучився, сердешний.

“То все материнські прокльони, – гомоніло село. – Це ж треба за 40 років ні разу синові в очі не поглянути, зроду про здоров’я не запитати. Може, хоча б тепер навідається”. Не навідалась. Помер Максим. Голосила Наталка, діти, онуки. Приплакувала рідня. Відгоріли поминальні свічі. Священик відправив погребальний обряд. “Вічна пам’ять”, – злетіло з уст церковних хористів. Покійника почали виносити з хати.

– Іде! Мати йде! – прокотилось подвір’ям. Тиша відразу запала довкола. Баба Меланія підійшла до труни, осінила себе хресним знаменням, торкнулась губами синового чола. Відхилилась:

– Це тобі за те, що матері не послухався, – пригрозила мертвому пальцем і рушила геть.

– Мамо, зостаньтесь! – кинулась навздогін Наталка.

Не послухалась. Опираючись на ціпок, подалась до свого двору... Не прийшла Меланія на жодну із церковних служб по синові. Ні разу й могилки його не відвідала. Через рік від ракового захворювання померла й невістка. Не прийшла баба й на ці похорони. А ще через два роки й сама відійшла в небуття. Поховали Меланію не чужі люди, а власні онуки, зі всіма почестями і необхідними обрядами. Бо кров рідна, видно, сильнішою видалась і від бабиних прокльонів, і від її зречення.

МАЧУХА

Вдягнувши чисту празникову кофтину, під вечір тітка Василина вибирається до сільської зупинки. Зустріне кого на дорозі, привітається любенько, про здоров’я перепитає, справами домашніми поцікавиться: чи вже городи встигли попорати? Чи багацько картопельки лишилося? Чи вистачить до нового врожаю? Вона охоча до балачки. Часом і нема коли перехожому теревені правити та боїться своєю суетою тітку

зневажити. Нехай вже побалакає. Певне, так їй веселіше поміж людьми. Бо ж хатина її вже котрий рік пустою. Чималі кімнати, а в них ні гамору, ні крику. Одна лиш тиша. До кого балакати – до стін холодних? Так вони ж мовчазні. У відповідь ні словечка не почувеш. Не дивина, що тітка щоднини на дорогу виходить. Людей словом зачепить, собі душу розважить. А ще кожную райцентрівську маршрутку привітає. А раптом гості до неї. Уже котрий рік отак виглядає. Дарма. Нікого нема.

– Що, Василю, не їдуть твої? – перепитає часом хто з цікавих сільських молодичь.

– Не їдуть, – хитне скрушно головою. – Нема коли. На роботах зайняті. Як-не-як у кожного державна служба. Це ж вам не хвості телятам крутити. А мені що, лишень знати б, що у них там усе в порядку. Лист ото недавно був. Пишуть, що надто клопотів багато. Може, де вже під Різдво навідаються.

З отими словами й прошкує до хати, не відаючи, що поштарка Ганька не раз уже розповідала, що той останній лист вона приносила для Василю роки зо три тому.

– Ось тобі й на, – зітхають поміж собою молодичі. – Дарма, що годувала, сил не шкодувала, а вони ось як тепер дивляться на неї. Сказано: скільки вовка не корми... тепер рідні діти від батьків відрікаються, а тут – пасинки.

Василина замолоду була гарною дівкою. Пишна коса викладена круг голови, чорні брови, карі оченята. До людей привітна, до роботи беручка. З дівчатами поспіває, з парубками жартує. Кожному вона була до пари. А доля чомусь звела її з удівцем Антосем. Дивом село дивувалося. Така пригожа і на п'ятеро чужих діток пішла. Чи їй що пороблено? Чи якого туману в очі напущено? Стара Карпиха, Василюнина мати, мало з глузду не з'їхала, коли почула про те заміжжя.

– Доню, рідненька, чи ж тобі парубків нема?

А вона вплач.

– Як же тепер бути? Іду мимо Антосевого двору, а Василько вибіг за хвіртку, вчепився мені за спідницю: “Мама!” А в самого сорочечка брудна-брудна, на лобі чимала гуля. Я від нього, а він як не розплачеться: “Мама!” Як же його покинути?

Ось так з молоді дівки вона відразу стала багатодітною матір'ю. І лячно, і тяжко. А про те, щоб до батьків повернутися, навіть і гадки не мала. Зраночку до ночі в клопотах. Обіпрати, нагодувати, город впорати і на роботу в ланку встигнути. Мов білка в колесі вертілася. Худесенькою стала, наче травиночка від вітру коливається. Одне тішило: Антось був добрим чоловіком. Словом лихим ніколи не обмовився, поглядом недобрим не зміряв, руки ніколи не підняв. Тулив уночі мовчки до грудей, часом обпікав несмілим поцілунком.

Отак і жили. Дітки помалу підросли. Василина звиклася до всіляких труднощів. Часом і надто непереливки було. У Марічки чоботята розлізлись, у Миколки штанята по швах тріщать, Петрику пальтечко треба, Надійка вже в дівки вибивається, а Василька знову слід лікарям показати. Про себе дбати ніколи. Що не так, люди одразу почнуть в очі цвіркати: “Мачуха”. Слово ж яке зле! Вона його ой, як не любила. Яка ж вона мачуха? Не родила, це правда, але ж скільки ночей не доспала, скільки сліз над збитими колінцями та синцями пролила, і прикладики разом з ними вирішувала, і по лікарнях митарилась, і сусідських дітлахів шпетила, коли не дай, Боже, кого з її малих горобчиків зобидять.

А вони ж на кожному кроці: “Мама” та й “Мама”.

Незчулася коли ті роки пролетіли. Діти одне за одним випурхували з родинного гніздечка. Розумні всі нівроку, до науки охочі. Стала торбини студентські ладнати, стала в дороги виряджати. Ще й сорок не минуло, а вже сивина всю голову помережила. Антось бувало хитне головою: “Упадаєш, наче рідна мати. Якби ж вони тебе потім так шанували”. Вона тільки погляне весело: “А хіба ж рідніші бувають?”

А потім біда зненацька постукалась. Василько знову захворів, та так тяжко. Думали справа звична. Де там. Просиділа над ним у лікарні, аж вчорніла. За якийсь місяць сина не стало... Побивалась, квилала чайно, а зарадити горю своєму нічим не могла. Душа якось враз осиротіла. Антось розважував як міг: “Не журись, Василюк. Поплакала трохи і буде. У нас ще четверо лишилось”.

– А Василька ніхто ж не поверне, – заливалась знову слізьми.

Час трохи загладив рану, додав нових клопотів. Дівчата повиходили заміж у чужі краї. Хлопці отримали призначення на роботу далеко від дому. Залишились вони вдвох з чоловіком.

– Ще й не такі старі, а вже самотні, – журився Антось.
– Казав тобі, давай народимо дитину, а ти не захотіла.

– Боялась, що люди чи й діти будуть дорікати, що свою люблю більше. А тепер уже пізно.

Через кілька років не стало й Антося. Хто б то міг подумати: кінь поніс. Промучився кілька днів у лікарні та й помер.

На батькових похоронах вони всі разом бачились чи не востаннє. На другий день діти роз'їхались. Спочатку приїздили разів зо два на рік. Тоді одне, потім інше. Згодом ті відвідини стали рідшими. Її щебетуни чомусь не спішили до отчої хати.

“Мачуха, – докоряла сама собі Василина. – Певне, не гляділа так, як потрібно, не любила так, як рідних. А може, й іншу яку кривду мають? Не допомагаю. Але що та моя пенсія значить?”

Позітхає отак хвилину-другу, потім утішить саму себе: “Сказано – зайняті вони. Державна служба. Буде вільний час то й відвідають”.

І вдягнувши чистішу одежину, вона знову поспішала на сільську дорогу. Птахою летіла до розцяцькованої зупинки. Бо ж чути, чергова маршрутка пройшла. А раптом вони таки приїхали...

НОСТАЛЬГІЯ

Старенький автобус немилосердно чмихав усю дорогу. Вже поминули Костопіль, Сарни. Незабаром Дубровиця, а там...

Тітка Віра поверталась додому, в рідне село, до своїх оберегів, до батьківської хати. Хоча... Тієї хатинки давно вже нема на світі. На тому місці чималий квітничок, а поряд новий будинок її молодшого брата. Давно спочивають праведним сном натруджені, нагорьовані за свій вік батьки.

Відлетіли за обрій весни і літечка. Не одні вітри відгули, не одні дощі прошуміли, не одні стежки-дороги простелила доля. І вели вони у чужі світи, все далі від отця-неньки, від свого краю і своїх людей.

Ой, мій батеньку-квіт,

Зав'язав мені світ.

А матуся-зоря

Мене рано заміж віддала.

Віддали ж мене у чужую сторону,

У чужую сторону, у великую сім'ю.

Оцю пісню виводила колись покійниця баба Дуня, приятелька її матері. Лилися з вуст слова і сльози капали додолу. Бо й сама баба вік прожила на чужині...

У Віри велика власна сім'я: п'ятеро діток, гурт онуків, вже навіть правнучок є. А довкола і досі всі зуть її тітка Віра. У неї своє житло – велика будівля зі всякими зручностями. Вже сорок літ як вона тут поселилась. І всі ці чотири десятки років душі не полишає відчуття, ніби вона відбуває покарання, яке ось-ось має закінчитись. І все те господарство, яке порає, і хатина, в котрій живе, начебто і не її кривні. Так, просто до часу мешкає в підсусідках, квартирує.

А сьогодні вона їде додому. Не назавше, правда, на кілька днів (що то є – невловима мить), щоб доторкнутися поглядом до рідного села, всім єством своїм відчути оту кривність. Бо тут все її: і ота старенька вуличка на невеликому пагорбку, і стрічечка-канава, і луг побіля неї, і дуб зелений на околиці. Вона завжди бігає на побачення до нього: “Ти живий, мій брате?..”

Мружить дощами осінь, бавить вітер у колисці печалі і квилить у душі розлука. Здається, вона проросла в ній уже навічно. А перед очима давня омріяна картина. Ось вона ступає по своїй вулиці. Все таке близьке, до щему знайоме.

– Додому, подружко, приїхала? Як там поживаєш? – раптом чується від сусідських воріт, так щиро, приязно. А далі знову:

– Тітко Віро, чи надовго на батьківщину? – віє теплом і від мови тої, і від погляду. І чиєсь маленьке хлоп'ятко, пробігаючи поруч, торкне словом:

– Доблий день, бабо!

І так всю дорогу.

Увечері збереться до гурту в братовій хаті родина: сестриці, численні племінники. Зажебонить тиха розмова. Спогади, розпитування. Ні кінця ні краю тому не буде. Добре ж як!

На віях затремтіла сльозинка. Тітка Віра крадькома змахнула її, посміхнулась сама до себе. Нарешті вона їде додому...

ІВАН ТА ОДАРКА

Історія ця трапилась багацько літ тому в одному із наших поліських сіл. Певне, вже літ й сорок поминуло після тих подій. Бо ж головні герої давно вже розміняли сьомий десяток, а тоді ж були ще зовсім молодими.

Іван був парубком міцної статури, високого зросту. Проте був надто сором'язливим, спокійної вдачі, до односельців поважним та й до того ж не лежебока. За такого будь-яка дівка могла б заміж піти, понукати ним спокійненько все життя і горя не знати. Але будь-якої Іван не вподобав. А припала йому до серця Одарка. Стан тонесенький, коса руса мало не до пояса, личко білесеньке, щоправда, зросту невеличкого. Але милішої для нього годі було й знайти. Тож, коли батько сказав: “Досить тобі, Йване, в женихах ходити, пора прийшла сватів засилати”, – парубок довго не вагався і вказав на Одарчин двір. Одарка то й Одарка. Раз синові до вподоби, то й батьки будуть раді невістці. Одарка ж і гадки не мала про ті наміри, і дівування їй ще зовсім не обридло. Проте, коли свати переступили поріг і мати лагідно мовила: “Йди доню, хлопець добрий, каються не будеш”, – не схотіла дівчина матір гнівати та парубка неславити. Дала згоду. Свати випили по чарці, обмінялись хлібом, домовились про день весілля та й гайда додому. Жених посидів ще трохи на лавці, позаглядав на дівку і собі ступив на поріг: “Піду, на ранок діла багато”. А їй що? – “Іди собі”. За клопотами, приготуваннями збігли дні, тижні. Ось село вже й весілля

гуляє. Підпивши, гостина заходилась хором: “Гірко-о! Гірко-о-о!” А Іван підніметься, ледве торкнеться вустами щоки нареченої і мерщій на місце. А їй що? Подумаєш, велика радість з Іваном цілуватися. Притомились гості. Пора й на відпочинок. Ведуть молодих у сусідські покої. Постіль постелили. Пожартували та й зачинили двері за собою. Як же – шлюбна ніч! Іван мовчки стіну підпирає, крутить у руках весільну квітку. Одарка біля печі на лаві сидить. Минає хвилина, друга. Нарешті Іван сміливішає, прокашлюється і подає голос: “Може, ми той, вже спати будемо?” “Може, й будемо”, – й собі озивається Одарка. Іван ще більше сміливішає і робить крок у напрямку до молодої. А вона раптом як не сиділа, прудко скочила на ноги і вже височіє на лаві, а за тим вмить перебралась на піч. Ошелешений жених тільки й спромігся запитати: “Ти що, на печі будеш спати?”

“Авжеж”, – примружила очі Одарка. Тяжко зітхнувши, Іван опустився на лаву. Отак і ніч проминула. Одне на печі, друге на лаві. А на ранок Іван тихенько подався до батьківського двору. Одарка й собі залишила піч та повернулась до неньки. Знову загуло село. Оце так чудасія! Минув час. За новими подіями призабулась ця оказія. Затим і роки спливли. Але що дивно, ні Іван, ні Одарка на розлучення не подавали, в новий шлюб не вступали, хоча весь вік і прожили одинаками порізно. Єдине, що спільного в обох від того весілля залишилося – прізвище та ще спогади.

БЕРЕЖЛИВИЙ ГОСПОДАР

Старий Матвійко зроду славився своєю бережливістю. Будь-яка річ у його господі слугувала вірою і правдою довгі роки. Горщик тріщинку дасть, так дід його так вправно задротує, що з десятків років ще борщу з нього поїсть. Або ж, скажімо, шкарпетки. Один не встигне купити, вже, дивись, за тиждень пальці через дірки на світ Божий заглядають. У Матвійка такого не буває. Йому баба літ з п’ятнадцять тому вовняні зв’язала. На старечі ноги – саме вдяганка: теплі,

м'якенькі. То він їх і донині носить. Цілі цілісінькі. І все чому, а тому, що бережливий. Влітку його Марусина за чорницею охоча ходити. Що свіжими продасть, копійчину збере, а якусь краплю і для власних потреб висушить. Вельми ж узвар із тої сушениці старому до вподоби та й користь велику дає. І від живота допомагає, і зір поліпшує. То Матвійко компот вип'є, а ягідки, що на денці кухля лишилися, на ситечко відкине, щоб сік до крапельки збіг, і знову чорницю на піч – досушувати. І ніякий він не скнара, хай собі сусіди, що хочуть говорять. Язик без кісток: лопотить – не болить. Просто бережливий він чоловік. І в усьому порядок любить.

А нещодавно побував він у гостях у свого давнього приятеля Степана Никифоровича і там таку річ уздрів – бензопилку якоїсь іноземної марки. Але і ловка штука! Вмить віз дров перелушила. Матвійко і незаздрісний чоловік, а тут мало не захворів від досади: має Никифорович таку штукенцію у господарстві, а йому до неї докупитися – це ж подумати треба! За тиждень аж змарнів. А в суботу – гості на поріг. Син із Білорусі приїхав. Давненько вже, іророва душа, батька не відвідував. Усе, бач, ніколи йому за роботою. Велике цабе – майстер на заводі.

Почоломкалися як годиться, поручкалися. А далі Матвійко-молодший відчинив багажник авто і дістав звідтіля чималий пакунок.

– Ото тобі, батьку, невеликий презент від мене. Тепер уже без дров сидіти не будеш, – зняв обгортку з новенького “Штиля”.

– Оце так! – аж прицмокнув од несподіванки батько. – А чи ж справна ота штука? – За якусь мить уже й перевірили.

– Вжи-ик, – врізалась бензопила сталевими зубцями в чималу деревину, що лежала біля повітки.

– Гарна, гарна річ! – вигукував радісно Матвійко. Затим подався в хату і виніс звідтіля чималу полотняну ряднину. Старанно вгорнув подарунок, ще й перев'язав його шпагатом, і поклав на денце розмальованого півниками кухра. Зачинив замочок на ключик, крекнув і протяжно мовив:

– Таку штукенцію треба берегти.

А десь за тиждень привезли Матвійку на подвір'я пільгови дрова. Кликнув двох зятів з онуками, виніс із повітки стареньку пилку-поперечку, штатив до неї. І заходилися хлопці оті дрова різати.

– А де ж, діду, твоя нова бензопила? – жартували через пліт сусіди.

– Ет, хай полежить, свого часу почекає. Річ дорога, догляду потребує. А тут – скільки тої роботи. Полінце взяв, положив і знай собі, пиляй. Хай трудяться хлопці. Не для кого ж, для діда стараються.

ТРОХИ НЕ ДОТЯГНУВ

Про те, що на світі існує чимало мисливських чи рибальських побрехеньок, відомо всім і кожному. Вже люди і віри не ймуть будь-якій оповідці. А байки, анекдоти такого гатунку ростуть, наче гриби в добру пору. Ото і я хочу повідати вам про одну пригоду, яка трапилась літ з десять тому, в гарячу серпневу пору. Якраз сезон полювання на пернату дичину відкривався.

Усе починалось як і годиться. Десь під вечір, покинувши всі нагальні справи, зібравши необхідне для такої okazji причандалля (головне ж, рушницю не забути – може й знадобиться), зятяті мисливці поспішали на постійне місце збору недалечко села. Гурток набрався нівроку – чоловік, може, й з двадцять. Перевірили готовність: казанок для юшки не забули; кріп, зелена цибулька – без них нікуди; сальце – аякже! Свячена водиця домашнього розливу на місці. Її в такий день (вірніше, ніч) не взяти з собою – гріх! Хоча жінки, виряджаючи з дому кожного, наказували: “Ти дивись там, не той...” Ну, їхнє діло балакати.

Відсалютувавши першими пострілами початок свята, ватага дружненько прийнялася за його продовження. Час від часу, протягом усієї ночі, відлунням у село доносило далекі постріли. Під ранок то в одні, то в інші двері гримали: “Відчиняй, чоловік повернувся...”

А десь об годині одинадцятій у селі піднявся рейвах. Недалеко від дороги проїжджий чоловік знайшов одного з мисливців. Лежить горілиць, розкинувши руки, на лобі кров, й лише хропе. По хвилі після повідомлення мотоцикли, підводи мчали на місце події. Вдома розлючені молодиці шмагали невдалих полювальників хто батіжком, хто різкою, а хто давав добрячих стусанів у плечі, примовляючи: “От що ви наробили. Ой, біда! Ой, горе!”

А “горе” тим часом від зчиненого шуму прочунало. Прокрив чолов’яга одне око, а потім друге: навколо людно. Пристукнув на лобі чергового комара, від чого крові ще побільшало, і сконфужено мовив: “Трохи не дотягнув”.

ДВА ЖЕНИХИ Й ОДНА НАРЕЧЕНА

Таня з Павликом женихалися давно, чи й не з першого класу. Бувало, йдуть після уроків вулицею, він її портфеліка несе, а сусідські дітлахи кричать щось услід про тісто, жениха і наречену. По закінченні школи Тетянка вступила до технікуму і стала жити в обласному центрі. З поселенням у гуртожиток були проблеми, тож батьки вирішили зняти квартиру. Знайшли підходящу. Господар мешкав окремо, в іншому місці. Тому дівчина почувалася там вільно, наче у себе вдома. Неохочий до науки Павло залишився в селі. Все одно восени до армії збиратися.

Тепер закохані зустрічалися лише вихідними, коли студентка приїздила за домашньою провізією. Але вимушена розлука ніскілечки не вплинула на їх почуття. Навпаки, вони ще більше горнулися одне до одного.

Сплинув час і вирядила Тетяна свого солдата до війська. На душі відразу стало сумно. Старалась розраду шукати в навчанні. В один з вечорів на квартиру завітав господар. Виявився він ще досить молодим чоловіком років тридцяти п’яти. Після розлучення з дружиною більше жив з батьками, а оце зайшов взяти деякі речі. Таня сподобалась Сергію Петровичу. Кілька хвилин розмови вистачило, щоб дівоча

щирість і безпосередність заповонила його. Через день-два навідався знову. А там ще і ще. Дівчині теж припав до душі цей розважливий серйозний чоловік. До того ж він виявився таким цікавим співрозмовником. В обох було таке відчуття, наче знайомі вони вже цілу вічність...

Через трохи Таня зрозуміла, що чекає дитину. Не дивлячись на свій вік, Сергій не був готовим до такого повороту подій. Тому відразу й відверто про все сказав. Не плакала. Гарячково шукала виходу. Зрештою, після призову Павлика до армії пройшло не так багато часу, і це могла б бути і його дитина. Підло? Можливо. Але чогось іншого придумати вона не могла. Несміливо взялася за ручку і папір.

...Родина готувалася до весілля. Уже й столи накривались. На все село гуділа музика. Дівчата чепурили наречену. Один за одним прибували гості. Ось і нареченого привезли, прямісінько з вокзалу, у військовій формі. Задля такої події в частині йому терміново надали відпустку. Хлопець радий-радесенький. Така дівчина дружиною буде! Та й поповнення в їх сімейці скоро очікується. Цілує молоду, обіймає весільних дружків. Аж тут музики марш заграли. Ще хтось з гостей під'їхав. Ого, машина яка солідна. Новенька іномарка. Хто ж це такий буде? Дверцята розчахнулись... У Тетяни раптом почорніло в очах. Сергій... з весільним букетом, трохи зніяковілий, іде прямо до молодих.

– Таню, будь моєю дружиною.

– Ви, що здуріли? Це моя наречена. У нас сьогодні весілля. У нас син скоро народиться, – спалахнув Павло.

– Вгамуйся, хлопче. На твоєму місці повинен бути я. І це моя дитина. Таню, пробач мені.

– Та як ви смієте, – не вгавав солдатик-молодий. – Як ви смієте! Це моя наречена. Таню, скажи йому.

Гості з цікавістю поглядали на ту комедію.

– Пашо! Може, йому варто в морду дати? – підохотились друзки.

– Може, й варто, хлопці, – промовив Сергій. – Однак це нічого не вирішить. Це моя дитина, і я люблю цю жінку. Ти чуєш, Таню, скажи що-небудь.

Вона підвела очі повнісінькі сліз, поглянула на Павла.

– Пробач мені. І за зраду, і за обман, і за це весілля. У тебе все ще буде добре. Ходімо, – подала Сергієві руку і повела його до хати.

На подвір'ї запала тяжка мовчанка, яку раптом навпіл розкрояв бравий марш. Завзяті музики зустрічали чергових весільних гостей.

МАР'ЯНЧИНЕ ВЕСІЛЛЯ

Ой, як же того року духмяно квітували липи. Аж подих забивало від солодкого трунку літа. На розлогих медових вітах колихалися щебетушки зорі, позіхав спросоння ясен місяць, і десь в обіймах чарівниці ночі купалися в любові спрагли вуста.

– Я тебе ніколи не забуду, – шепотіла Мар'янка Миколі.
– Хай навіть сотня років промайне, я однаково буду любити тебе до віку, до останнього подиху свого.

– Та ну ж бо, таки довіку? – кумедно лоскотав її чоло пишними вусами Микола. – Так не буває, мрійнице моя золота. Нічого не вічне на цій землі. Все з часом проходить.

– Ось побачиш, – торочила своє Мар'янка. – І нас уже не буде, а люди згадуватимуть про наше кохання.

П'яніла від того зізнання земля, і ще дужче вертілася під ногами закоханих, і мліла від благословенного щастя та одвічної радості буття. За тими розмовами й не з чулися, як узяв у полон світанок. Ледве добігли до Мар'янчиного перелазу, а вже й перші відра вдарили об денце криниці ген на тому кінці вулиці.

– Ото вже рання тітка Голька, обов'язково укметить, як буду додому повертатися, – білозубо посміхався Микола.

– Ну й нехай, а мені байдуже, – гнула своє дівчина. – Хай собі балакають. Нам не має чого соромитися. Не вкрали. Не вбили. Просто любимось. Хіба ж це гріх?

Прощалися. Раз і вдруге, і втретє. Після обіду Миколі рушати в далеку дорогу. Восени весілля збираються зіграти,

ото подасться на Сумщину – там уже жнивують. Зароблять хліба та й до нього, буде з чим гуляти. А Мар'янку на своєму полі робота чекає. Сапу в руки та й гайда у городню ланку. Вона до всього звична: і до спеки, і до зливи, і вітер-джигунець не раз скубав пишні коси. От тільки розлучатися з Миколою надовго ще не доводилось. Це ж кожен вечір ділили на двох. А тепер доведеться самоту у гості запрошувати.

Відрахував свої дні перший тиждень розлуки, за ним і другий промайнув. У неділю зранку Мар'янка рихтувалася на базар. Уже давненько примітила білі черевички на високих підборах. Вона знає, як вони пасуватимуть до весільної сукні. Рипнули сінешні двері. Обізвалась до когось мати. Зойкнула і затихла. Йї собі стала на порозі. Тітка Голька дивиться на неї очима, повними сліз.

– Щось трапилось? – перепитала стишених жінок.

– Мар'янку, кажуть до Власюків передзвонили з Сумщини. Микола загинув. Ох, горечко яке!

Отак як стояла на порозі, – так замертво й рухнула додолу.

Хоронили хлопця через три дні. Навіть і домовини не відчиняли. Спека ж страшна довкола. Ніхто толком і попрощатися не зумів. Мар'янка стояла припишкла поміж односельчан, не здужала ні плакати, ні тужити, ні навіть слова промовити.

– Нічого не вічне на цій землі, – бринів у пам'яті голос Миколи. – Все з часом проходить.

– Я тебе ніколи не забуду, – шепотіла безкровними вустами і затуляла вуха, щоб не чути розмов довкола.

– Біда йому, молодому, та матері довіку прийдеться тужити, а дівка що, пожуриться-пожуриться, забудеться та й заміж вийде. Бо на те воно й життя.

Не забулося. Уже й рік сплинув, і другий промайнув. А Мар'янці нічого не в радість: ні дівочі вбраннячка, ні пізні гуляннячка. За роботою, клопотами та своєю журбою змарніла, аж постаріла. Вже мати й у людей ради шукала. Дарма.

– Час – найкращий лікар, – втішали жінку сусідки.

– Видно, любила дуже Мар'янка Миколу, ото й тяжко їй зараз. Кров молода переборе, природа візьме верх. Все ще у

неї буде добре. Хай Бог криє, не вдовиця ж вона, і дітей малолітніх не має. Пару шукати для неї потрібно, тоді все забудеться.

– Мар'яно, – якимсь вечором покликала дівчину мати.
– Стара Просимка вчора приходила. Хоче тебе за свого Петра посватати.

– Що? – застиг подив в очах.

– Доню, не гарячкуй. Не можна ж так одвічно тужити. Миколи не має, а ти – жива, доню. Тобі жити потрібно. Петро добрий хлопець. Через свою несміливість парубкує й досі, а вже – 32. Повір, він тебе шануватиме. Його батьки в парі прожили як ніхто інший в селі. То підеш?

Мовчки хитнула головою. Прикрила втомлені очі і вже вкотре пригадала духмяні липи, білозубу посмішку Миколи і оте своє: “Я тебе ніколи не забуду”.

У селі тільки й балачок було, що про Мар'янчине весілля.

– Ну й слава Богу, – полегшено зітхали молодиці. – Хай іде. А то нінащо перевелась дівка.

У суботу ввечері приборалась. Вдягла новесеньке плаття, розчесала гладенько волосся. Стала на ганку в задумі.

– Доню, ти кудись зібралась? – перепитала мати. – Петро прийде, ви ж з ним до клубу хотіли сходити.

– Підемо. Я лишень зараз... мені потрібно...

Петро знайшов її під ранок у старій повітці. Тремтячими руками перерізав тугий зашморг, опустив додолу бездиханне тіло. Голосила на всеньке село мати, пригасли від розпуки зорі в небі, ховався в хмарах принишклий місяць, а в кінці вулиці плакала жовтим цвітом вікова липа.

ШКІЛЬНИЙ ВАЛЬС

Вже тихо догоряв вечір. Довкола пахло суницею та свіжоскошеною травою. Червень віяв легенькою прохолодою, раз у раз торкаючись чола Олени Іванівни. Вона стояла на шкільному ганку, вдихала трунок солодкого літа і вперше за весь навчальний рік відчувала себе легко, спокійно. Нарешті

щоденні клопоти скінчилися. Її гамірні вихованці залишають школу. Сьогодні – випускний вечір. Виросли її вертляві пустуни, змужніли, розуму набрались і розлетяться тепер хто куди. Заберуть з собою кожен частинку її душі. Бо ж вони – це її життя. Звиклася, здається, й відпускати тяжко, а треба. Хай летять її журавлики. За двадцять літ учителювання чимало було таких провідів. Олена Іванівна посміхнулася. Коли ті роки пролетіли? Ніби тільки вчора несміливо прочинила двері десятого класу.

– Добрий день. Я ваш новий класний керівник і вчитель історії. – І замовкла в нерішучості. Бо 25 чіпких поглядів вп'ялися в неї з такою цікавістю, що на якусь мить їй зробилось аж млосно. Молоденька, недосвідчена, щойно зі студентської лави, вона й не знала, що відказати на зухвалі хлоп'яче:

– Оце вчителька! Я ж вищий за неї на цілу голову.

На нього відразу зацитькали дівчата. Острах поволі пройшов і вона розпочала свій перший урок.

А вже через кілька тижнів недовіра школярів до неї минула. Вчителька раз і назавжди завоювала їх серця. Якщо часом хтось із молодших дітей дошкуляв чим-небудь їх Оленці, десятикласники миттю втихомирювали того невігласа. Бувало, що ставали на захист своєї улюблениці й перед сільськими парубками. Колеги не раз закидали: “Але ж, Олено Іванівно, у вас і захисники”. Вона мовчки посміхалась у відповідь і знову поспішала на урок чи польові роботи або позакласний час. Бо ніколи й ні в чому не відставала від своїх вихованців. Часом і не знала, хто кого більше навчає: вона їх чи вони її.

Відшуміла осінь, забілили сніги, а там і весна на порозі стала. Прозвенів прощальний дзвінок і розпочались випускні екзамени. Вона хвилювалась так, наче кожен той іспит здавала сама. Раділа відмінним оцінкам, журилась, коли хтось отримував лише задовільно. За отими клопотами не помічала довкола більше нічого. В її особистому житті була тільки одна справа. Одна любов – школа.

Так само духмяно пахнув червень і був випускний вечір. Дівчатка, як лебідки, в білих ошатних сукнях, хлопці – всі

такі поважні. Вона знову хвилювалась. Аби ж все пройшло добре: і власне привітання до ладу сказати, і щоб музика не підвела. Нарешті трохи заспокоїлась. Зазвучав вальс. Можна й перепочити. Шукала, де б присісти, як раптом відчула на собі чийсь погляд. Повела очима довкола. Сашко. Отой самий Сашко-Великий, що колись так допік їй зростом. Стоїть, сутулиться самотній біля вікна. Підійшла.

– А ми чого не танцюємо? – запитала весело.

– Не вмю, – потупив хлопець очі.

Було в тих словах і в усій його поведінці щось таке, що зачіпало душу.

– Тоді давай вчитись, – уже тягла його на середину зали. – Ну ж бо, сміливіше, – поклала руку йому на плече. – І раз-два-три, раз-два-три, – впевнено повела його по колу. Він незграбно наступав їй на ноги, збивався з ритму. Але ж недарма вона була хорошою вчителькою.

– Молодець, Сашко! Бачиш – усе виходить. А то – не вмю. А як же з нареченою будеш танцювати?

– Не буду! – відрізав зненацька хлопець.

Від несподіванки вона аж зупинилась.

– Чого раптом?

– Не раптом, Олено Іванівно! Я знаєте, як чекав цього випускного? Більше за все на світі. Чекав, щоб нарешті сказати: я люблю вас, Олено Іванівно.

Вальс давно вже затих. Розпочалась якась інша весела музика. А вони так і стояли посередині зали. Від почутого вона ніяк не могла отямитись.

– Сашко! Це неправда, тобі так здається, – знайшлася нарешті.

– Не здається, я знаю!

Її обпалив гарячий рум'янець.

– Я старша за тебе і я ... твоя вчителька.

– Хіба ж п'ять-шість років це така велика різниця? І я не хочу бути вашим школярем.

На них уже почали звертати увагу. Десь поділись усі слова. Вона рвучко розвернулась і вибігла із зали. Він наздогнав її в кінці коридора.

– Олено Іванівно! Послухайте...

– Ні-ні! Сашко, хлопчику мій! Це все пройде. Ти зустрінеш ще своє велике кохання і ви будете щасливими довгі-довгі роки. А я... Я швидше постарію, ніж ти як слід подорослішаєш. Це у тебе як сон. Він швидко минеться. Ось побачиш.

– Не минеться, я знаю...

Коридор заповнився веселим реготом її вихованців.

– Олено Іванівно, Сашко! Ми вас шукаємо.

Гамір, пустощі, веселий сміх. За тією коловертю вона не помітила, як зник Сашко. Так тихо, непомітно. Власне, так само, як і увійшов у її життя.

...Олена Іванівна прикрила очі, потерла рукою скроні. Хлопчисько! Розтривожив душу на довгі роки, а сам десь блукає світом і досі. Від того випускного вечора вона його так і не бачила. Знала, що Сашко закінчив гірничодобувний технікум, має хорошу роботу. В село приїздив рідко і школу чомусь завжди обходив стороною. Оце взимку зустріч була через двадцять років. Теж не з'явився. А ще – переповідали його колишні однокласники – він до цього часу так і не має власної сім'ї. Відчувала за це якусь свою провину. А чим могла зарадити? У неї теж особисте життя не склалось. Вийшла через кілька років заміж, а чоловік виявився себелюбом, полишив її з однорічною донечкою та й подався світ за очі. Нічого, сама підняла на ноги. Наступного року її Марічка теж випускниця.

Як швидко пливе час. Ми старіємо – діти дорослішають. Хоча всі довкола стверджують, що вона зовсім не змінилась: все ще така молода, як одвічний шкільний вальс. Ось знову полилися його звуки. Треба йти. Покинула дітей напризволяще. Посміхнулась: які ж вони діти – люди вже. Уже біля дверей її наздогнав такий тихий, до болю знайомий голос:

– Олено Іванівно!

Поволі обернулась. Далека молодість дивилась їй в очі. Вирував шкільний вальс. Перед нею стояв Сашко.

МЕЛОДІЯ НОВОРІЧНОЇ НОЧІ

Цієї ночі йому знову наснилось далеке Полісся. Закутаний у зимове простирадло бір, що принишк відразу за батьківською хатою, вкритий памороззю кущ калини біля криниці в кінці їх вулиці і прокидана стежечка до Оксанчиних воріт. У високості безмежного неба тьмяно блищать зорі і сиплються додолу маленькі блискітки сніжинок. А над вечірнім селом кружляє знайома до болю мелодія:

“Такого снігопада, такого снігопада
Давно не помнят здешние места...”

Андрій прокинувся від невимовного щему в серці, і на якусь мить у чужій сонячній Іспанії відчув прохолоду рідного краю. За тиждень – Новий рік, а він, ось уже вкотре, збирається зустрічати своє найулюбленіше свято далеко від отчих порогів, серед випадкових знайомих. Відчинив навстіж вікно, запалив духмяну цигарку. Тільки ось бажаного спокою від цього чомусь не відчув. Давні спогади сніговою лавиною стрімко обрушились на нього.

Оксанка була чимось подібною до сонячного зайчика. Така жвава, непосидюча, весела. Коли вона усміхалась, здавалося, усміхався разом з нею весь світ довкола. Поряд неї завжди було тепло і затишно. Андрій годинами міг задивлятися на її довге, руде волосся, зазирати у її великі, кольору стиглої вишні оченята. Він був закоханий. Про це знали всі і навіть пухнаста білка в борю. Вона вже настільки звикла до молодої пари, що й не ховалася, коли ці двоє цілувалися під розлогою сосною. А навпаки, з цікавістю поглядала на людське щастя і кидала до ніг закоханих маленькі рудобокі шишки.

Вони мріяли про власний будиночок на новій Молодіжній вулиці, про довгі зимові вечори в сімейному колі. І говорили про те, що десь після Різдвяних свят Андрій зашле сватів до Оксанчиних батьків.

Новий рік вони зустрічали разом у гомінкій компанії добрих друзів. Усю ніч небо щедро сипало снігом, а довкола лунала давня мелодія:

“Такого снігопада, такого снігопада
Давно не помнят здешние места...”

Андрій тримав в обіймах Оксанку і вони тихо кружляли у вихорі доброго вальсу. Десь під ранок, втомлені нічним святкуванням, добрели зимовою вулицею до Оксанчиного двору. Її руде волосся віддавало блискітками пухнастих сніжинок, а очі тихо зоріли щастям і теплом.

– Я тебе кохаю, – вже вкотре припадав Андрій спраглими вустами до дівчини.

Рипнули двері. Закохані сполохано озирнулись. На порозі, накинувши на плечі кожуха, стояла Оксанина мати.

– Чи не пора тобі, дівко, до хати? – гримнула до розпашілої доньки.

Оксанка миттю прошмигнула у відчинені двері, встигнувши прошепотіти хлопцеві: “До завтра!” Андрій і собі був рушив на вулицю, але його зупинив владний голос майбутньої тещі.

– От що, Андрію, давно хотіла з тобою побалакати. То щоб не баритися з розмовою, скажу відверто: не топчи до нашого двору більше стежки. Шукай собі дівчину деінде. Що ти можеш дати для моєї доньки, які достатки з батьком п'яницею запропонуєш? Хіба то її доля обпирати та годувати двох мужиків? Я проти тебе нічого не маю. Але для дочки хочу ліпшого щастя.

– Тітко Ганно, схаменіться! Двадцять перше сторіччя надворі, а ви ще якимось кріпосницьким ладом живете. Хіба тепер батьки дітям пару обирають?

– Ти багато не балакай. Інші хай як хочуть, а я краще знаю, що для моєї дочки потрібно, – не вгавала Ганна. – Отож іди собі від нашого двору.

Замість повернути до хати, Андрій довго блукав поміж сосен у бору. На душі шугав крижаний холод, очі пекло від образи і болю. Рудохвоста білка принишкло споглядала за одинокою постаттю і ніяк не могла зрозуміти, чому він сьогодні один.

Розмова з Оксанкою була тяжкою. Дівчина плакала, нічого не хотіла чути і торочила своє:

– Мати мені не указ. Обійдуся і без її благословення.

– Оксанко, я не жебрак. І не хочу, щоб мені в житті чим-небудь докоряли. Маю руки і ноги, голову на плечах, тож матиму ще й статки не гірші, ніж у людей. І машину, і квартиру, і гроші. Я вже все вирішив: знайомі хлопці з райцентру збираються до Іспанії, казали й гроші на перших порах позичать.

– Андрійку, але ж туди їдуть не на рік. А як же я? – заходилась у риданнях Оксанка.

– Пробач, кохана, інакше я не зможу...

Маленькими ковточками він сьорбав гірку каву. Спокій так і не приходив. Чотири року тому він подався на ці кляті заробітки. Десь через півроку після його від'їзду Оксанка вийшла заміж у сусіднє село. Знайшла своє щастя у багатому домі тамтешнього підприємця. Тепер, певне, тітка Ганна була спокійною за майбутнє своєї дочки. А ще через рік – помер батько Андрія. Відтак дома у нього з рідних не залишилось нікого. За цей час він встиг добряче заробити і міг би бути на батьківщині цілком забезпеченою людиною. Тільки ось про повернення думати чомусь не хотілось.

Кілька місяців тому зателефонував до Кольки – найкращого друга дитинства. У нього недавно дружина двійню народила – відразу доньку і сина. Ще й до того ж новосілля справили на Молодіжній вулиці. Розказав про сільські новини: хто одружився, хто розлучився, кого не стало. І про Оксанку розповів – працює продавцем у новій крамниці. Давно покинула свого чоловіка і повернулась в рідне село. Видно, все-таки не в розкошах та багатстві сімейне щастя. Ніякі матеріальні статки не в змозі були замінити Оксані кохання. Промучилась з нелюбом місяців вісім, плюнула на все і повернулась додому. А щоб не слухати докорів матері, поселилась в хаті підсліпуватої батькової тітки. Допомогала бабі Василені по господарству у вільний час, а та щедро платила родичці теплотою вдячності.

З того часу Андрію чомусь стали снитись рідні місця і він почав думати про повернення додому.

Батьківське подвір'я було щедро укутане снігом. Ледве протоптав стежку до порога. Згріб ногами зі стареньких дощок

білосніжні брили. Цвяхом, що стримів у стіні, відчинив ржавий замок. Хата дихнула пустою. Поставив у кутку свої речі, клацнув вмикачем. Тьмяне світло ковзнуло по кімнаті. Щем на хвилюк огорнув його душу. Струснув головою, відігнав геть гіркі думки і заходився наводити в домі порядок.

...Біля сільського клубу гамірно. Чути заливчастий сміх дівчат, викрики хлопців. Через прочинені двері видніється краєчок ялинки. Ступив на поріг. Знайомі обличчя, потиски рук. Всі навперебій запрошують до своїх компаній зустрічати Новий рік. На серці стало тепло. Всім своїм єством Андрій зрозумів: “Він повернувся додому”. І оця дорога повернення – найщасливіша з усіх земних доріг. Хай у тих далеких світах і багатше, і солодше, але вони – чужі. І ніщо в світі не порівняється з теплом рідного краю, навіть які б хурделиці над ним не кружляли. Із тих роздумів хлопця вивели знайомі звуки мелодії: “Такого снігопада...”

Він озирнувся довкола, шукаючи рідні, кольору стиглої вишні очі. Оксанка стояла неподалік. У пишному волоссі сяяли блискітки сніжинок. Андрій рушив назустріч коханій. Він знав, що в сосновому бору їх давно вже чекає рудохвоста білка. Певне, і вона, як ніколи, буде сьогодні щаслива.

ЗМІСТ

Цілюще джерело Галини Гаврилович. <i>Неоніла Диб'як</i>	3
“Я віч-на-віч із самотою...”	5
“Нап'юсь з твоїх слідів води...”	6
Матері	7
“Жінка з сумними очима...”	8
“Моя роса, моя калино...”	9
“Ти знаєш, коханий, знаєш...”	10
“Пусткою батьківська хата...”	11
“Білим снігом зима, білим снігом зима...”	12
“Маленький столик у кав'ярні...”	13
“Притомились роки у чеканні...”	14
“Здичавіле серце у зневірі...”	15
Суєта	16
“Казала доля до журби...”	17
“З діда-прадіда мій родовід...”	18
“На сто доріг закляте – “мушу”...”	19
Вечірній автобус	20
“– Я не прощаюсь, – літо шепоче...”	21
Молитва	22
“Я Вас на вулиці зустріла...”	23
Вересневий спогад	24
“Не залишай мене одну...”	25
Спогад дитинства.....	26
Матері.....	27
“Окрайчик хліба, що в руках дитяти...”	28
“Кажуть люди – все ще буде...”	29
“Відболіла душа, відболіла...”	30
“Осінній дощ танцює на асфальті...”	31
“Хочу бути тобі дружиною...”	32
“Надійдуть дні – мене не стане...”	33
“Караюсь журбою, караюсь сльозою...”	34
“Не зачала й крихти зла...”	35
Журавлина пісня.....	36

“На перехрестях злости – душу розп’яли...”	37
“Погаснув день осінній за вікном...”	38
“Відпускаю тебе на волю...”	39
“Сьогодні я така щаслива!..”	40
Роздуми на зупинці	41
“У долі краду світлі дні...”	42
“Все тече і все міняється...”	43
“А я без тебе – паросток без світла...”	44
“Глумливо ніч сміялась наді мною...”	45
“Хотіла вбхід я горе перейти...”	46
“Душа була, мов дичка груша...”	47
Заметіль	48
“Синім птахом вечір надворі...”	49
“Зачепилось сонце за долоні...”	50
Маму шкода...	51
Неділя в селі	52
Побачення	53
Проводи	56
Як баба Гашка поминки справляла	58
Коляда для мами	59
Образа	61
Афганка	64
Безбатченко	68
Лис Микита	70
Ти у мене одна	71
Не пробачила	74
Мачуха	75
Ностальгія	78
Іван та Одарка	80
Бережливий господар	81
Трохи не дотягнув	83
Два женихи й одна наречена	84
Мар’янчине весілля	86
Шкільний вальс	88
Мелодія новорічної ночі	92

Літературно-художнє видання

Гаврилович Галина Сергіївна

ВЕЧІРНІЙ АВТОБУС

Художник

Роман Демчук

Коректор

Любов Дейнека

Комп'ютерний набір

Сергій Ковалевич, Валентина Касянчик,

Наталія Сафонюк

Комп'ютерна верстка

Віталій Власюк

Підписано до друку 17.12.2007 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «Times». Друк офсет. Ум. друк. арк. 2,32. Обл.-вид.
арк. 2,25. Наклад 300 пр. Зам. 69.

Видавництво «Волинські обереги».

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;

e-mail: oberegi@mail15.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».